

ÚNOR

1948

Komentované dokumenty

Karel Kaplan

Ú N O R

1 9 4 8

Komentované dokumenty

Karel Kaplan

Ú N O R

1 9 4 8

Komentované dokumenty

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Karel Kaplan, 2018

Cover © Lukáš Tuma, 2018

Photos © Sběrka Městského muzea v Čelákovících, 2018

Czech Edition © Nakladatelství Epocha, Praha 2018

ISBN 978-80-7557-116-8 (print)

ISBN 978-80-7557-572-2 (ePub)

ISBN 978-80-7557-573-9 (mobi)

ISBN 978-80-7557-574-6 (pdf)

Obsah

Slovo úvodem	7
Na cestě k vládní krizi	9
Vládní krize	53
20. únor 1948, pátek	66
21. únor 1948, sobota	85
22. únor 1948, neděle	108
23. únor 1948, pondělí	132
24. únor 1948, úterý	171
25. únor 1948, středa	200
Po vládní krizi	236
Spory o únor	290
Slovo závěrem	298
Závěrečné úvahy a doplnění	304
(1) Parlamentní volby v květnu 1946 a jejich důsledek pro politiku KSČ	311
(2) Mezinárodní situace a její náhled optikou československých politických stran	336
(3) Možná dohoda o společném postupu proti KSČ?	351
(4) Prohlubující se rozkol v Národní frontě, zvyšující se tlak komunistů	355
(5) Situace v bezpečnosti, pokusy o její ovládnutí	372
(6) Nástup komunistů k monopolní moci	381

Příloha.....	401
1) Výměna názorů mezi E. Benešem a V. Molotovem (prosinec 1943).....	402
2) Záznam porady ideologických funkcionářů KSČ (13. 2. 1946).....	406
3) Závěry, návrhy komise ministerstva vnitra, která přezkoumávala stížnosti na předvolební boj Demokratické strany (červen 1946)	410
4) Záznam informace V. Vilinského pro Kancelář prezidenta republiky o diskusi ve vedení Demokratické strany.....	412
5) Zpráva Státní bezpečnosti o pracovní poradě funkcionářů v Demokratické straně ve Zlatých Moravcích (23. 2. 1947).....	414
6) Záznam o rozhovoru československé delegace s Josifem Vissarionovičem Stalinem (9. 7. 1947).....	417
7) Zpráva V. Krajiny o personálních změnách v bezpečnosti a v ministerstvu vnitra (listopad 1947)	424
8) Osobní názor sovětského diplomata I. Majského pro vedoucí funkcionáře sovětského ministerstva zahraničí o J. Masarykovi.....	426
9) Zprávy pověřenectva vnitra (27. a 28. 2. 1948).....	428
10) Hlášení o výsledku P. Zenkla (10. 5. 1948)	431
11) Prohlášení V. Majera (29. 5. 1948).....	433
12) Informace bezpečnosti o událostech v souvislosti s úmrtím prezidenta E. Beneše	434
13) O kompetenci stranických orgánů v kádrových záležitostech (31. 1. 1949)	452
14) Zpráva Státní prokuratury Brno o umístění J. Šrámka a F. Hály v klášteře v Brně (8. 8. 1949)	456
15) Návrh na kompetenci stranických orgánů v kádrových záležitostech v kraji (16. 3. 1950)	457
16) Z písemné odpovědi V. Širokého na otázky rehabilitační komise ÚV KSČ v r. 1968	459

Slovo úvodem

Státní převrat provedený komunisty v únoru 1948 se stal výchozím bodem k nejvýznamnějším změnám ve všech oblastech života společnosti Československa – politickým, hospodářským i kulturním. Státní převrat fungoval jako rozhodující podmínka zrodu režimu, nedemokratického a nesvobodného státního systému monopolní moci, běžně nazývaného komunistická či totalitní diktatura, oficiálně označovaného jako socialistický stát.

O únoru 48 byla vydána už řada knih, studií, zveřejněno hodně dokumentů, vzpomínek, článků a reportáží v hromadných sdělovacích prostředcích. Většina publikací zveřejněných před rokem 1990 byla poplatná tehdejší režimní ideologii a „vítězný únor“ se po čtyřicet let oslavoval v projevech tehdejších politiků a ideologů jako veliký úspěch strany.

V emigraci ve stejné době obhajovali svůj postup v tomto střetu tehdejší aktivní účastníci. Teprve v posledních dvaceti letech podmínky umožnily vytvářet a zveřejňovat takový obraz o událostech, který se přibližoval pravdě. Zpřístupnily se archivy a zanikla cenzura i autocenzura. K zájemcům o únorové události, jejich předehtu a příčinu, se dostávaly další dokumenty. A stále se objevují a budou objevovat dokumenty další, více i méně důležité, které dokreslují i upravují dosavadní poznatky, byť třeba přispívají jen zdánlivě podružnými, dílčími střípky do mozaiky.

K tomu slouží i tato práce komentující dosud nepublikované dokumenty, i když není možné zcela se vyhnout těm již zčásti nebo plně zveřejněným. Pocházejí z různých zdrojů – z politických stran, informací bezpečnostních útvarů, zejména zpravodajských, ze záznamů o jednáních a rozhovorech politiků a činitelů stran. Většinou neověřené nebo nepřesné informace však hrály důležitou roli při rozhodování vedoucích orgánů politických stran či jednotlivých funkcionářů o jejich dalším postupu v hektických únorových dnech. Využity jsou záznamy rozhovorů novináře André Simona s komunistickými aktéry vládní krize, které pořizoval v březnu 1948, a *Únorový deník* (17.–23. 2. 1948) tajemníka klubu

komunistických poslanců Bedřicha Rattingera, vzpomínky Huberta Ripky, Vladimíra Krajiny a Prokopa Drtiny a paměti, které z příkazu sepišoval později vězněný Bohumil Laušman.

Uváděné komentované dokumenty se nacházejí ve fondech Národního archivu v Praze (zejména archivu ÚV KSČ), Archivu bezpečnostních složek, Archivu poslanecké sněmovny, Archivu Kanceláře prezidenta republiky, Všeodborového archivu, archivu Masarykova ústavu AVČR, Archivu Národního muzea, Archivu ministerstva zemědělství a Slovenského národního archivu.

Na cestě k vládní krizi

Bezprostředním podnětem státního převratu byla demise ministrů tří politických stran – národně socialistické, lidové a slovenské Demokratické strany. Kořeny k takovému kroku ministrů těchto stran sahaly nejméně do poloviny roku předešlého. Komunisté se vraceli do osvobozené republiky s představou a programovým cílem nastoupit cestu, která povede k socialistickému zřízení, a tomuto cíli přizpůsobovali svoji politiku. Do osvobozené republiky vstupovali jako strana vládní, opustili dosavadní pozici představitele především zájmů dělnické třídy, prezentovali se jako strana celého národa, všech pracujících vrstev, a usilovali o vedoucí pozici ve státě. Jejich silný vliv mezi dělníky potvrzovaly již první měsíce po osvobození. V květnu 1946 se parlamentní volby staly zápasem politických stran i o vesnici. Komunisté z něho vyšli vítězně. K takovému úspěchu si vytvořili podmínky – řídili první etapu pozemkové reformy (osídlování pohraničí), ovládli Národní pozemkový fond (v čele Josef Smrkovský), Osídlovací úřad (Miroslav Kreysa), a zejména ministerstvo zemědělství s Juliem Ďurišem. Vyhlásili a prosazovali program pro rolníky, v němž důležitá role připadla další etapě pozemkové reformy. Jejím cílem byla likvidace velkostatkářského vlastnictví půdy, a to revizí první pozemkové reformy z let 1919 a 1920. Člen národně socialistického vedení ministr Prokop Drtina v hodnocení volebních výsledků na schůzi ústředního výboru své strany konstatoval: „Volby ukázaly, že agrarismus je mrtev.“ S tím zanikla i původní naděje, že vstup funkcionářů bývalé agrární strany, popřípadě jejich jména na kandidátních listinách pro parlamentní volby, získá národním socialistům většinu rolnických hlasů.

Parlamentní volby v květnu 1946 se staly první veřejnou prověrkou vlivu a také moci politických stran. Jejich význam spočíval zejména ve dvou bodech. Zaprvé – dotvořila se stranickopolitická struktura. Národní frontu tvořily čtyři politické stany v českých zemích a na Slovensku se neudržela původní představa dvou stran, vznikly další dvě, byt' malé strany (Strana práce a Strana Slobody). Při tom se nepodařilo

Demokratické straně Slovenska proniknout do českých zemí a obavy z možných nepříznivých důsledků bránily vedení lidové strany vstoupit na Slovensko.

Zadruhé – výsledky voleb nepotvrdily předpovědi úspěchu většiny stran, s výjimkou komunistů v českých zemích, a naopak překonaly očekávání Demokratické strany. Fráňa Zemínová, členka vedení národně socialistické strany, na krajské konferenci 7. dubna 1946 vyjadřovala prognózy většiny členů vedení: „... Na Slovensku komunisté, soc. dem. a všichni luďáci budou sdružení pod prapor KSČ a tím dosáhnou na Slovensku 65 mandátů, komunisté v Čechách asi 22 mandátů, soc. demokraté asi 30 mandátů. Češi a Slováci se spojí a budou chtít dosáhnouti místa předsedy vlády. Tím marxistické strany dosáhnou pouze asi 130 mandátů, kdežto sdružení opravdu vlastenecké pod naším vedením dosáhne asi 170 mandátů. Budeme mít nejmeně o 30 mandátů více, což bude rozhodným činitelem v dosažení mocenského postavení. Mohu vás ujistiti, že se spojíme se Šrobárem, neb toto spojení je již navázáno, a jednou pro vždy rozbijeme komunistickou baštu v ČSR.“

Ve skutečnosti komunistická strana získala v českých zemích kolem 40 % hlasů, naopak na Slovensku o 10 % méně. Spolu se sociální demokracií dosáhli těsné nadpoloviční většiny v parlamentu.

Ve vládě, a ještě silněji mezi stranami, probíhaly po volbách spory o osnovy zákonů. Zaznívala i kritika práce ministerstev a ministrů. Některé případy se přenášely do schůzí Národní fronty. Jádrem těchto sporů a ostrých konfliktů byly většinou návrhy a požadavky komunistů i jejich činnost. Většina se uzavírala kompromisem, dohodou, protože u všech politických stran stále ještě existovala snaha udržet jednotu Národní fronty. Strany respektovaly přední pozici komunistické strany vyjádřenou volebními výsledky a žádná zatím neprojevila skutečný zájem přejít do opozice.

Vedoucí komunisty zneklidnilo utváření protikomunistického bloku v národních výborech již po parlamentních volbách v květnu 1946 při sestavování národních výborů podle místních či okresních volebních výsledků. Případů, kdy se v národních výborech nekomunistické strany sjednotily proti stanoviskům a návrhům komunistů, však v následujících měsících přibývalo, obvykle kvůli různým místním problémům. Jakmile komunistická strana narazila na nesouhlas a odpor ostatních stran a hrozilo, že její návrh zákona nebo vládního usnesení neprojde, organizovala tlak veřejnosti. Pořádala veřejné schůze, na kterých se přijímaly rezoluce v závodech, městech, vesnicích, vysílala deputace do parlamentu a k ministrům, rozpoutávala kampaň ve sdělovacích prostředcích a pořádala masová shromáždění.

Ve velkém se tyto formy politického tlaku uplatňovaly při prosazování zemědělských zákonů, sehrály roli u zákona o milionářské dani, ale už i při znárodňovacích dekrettech. Naopak bez úspěchu skončil pokus rozpoutat kampaň proti nízkým trestům pro členy protektorátní vlády. Úsilí komunistů narazilo na nesouhlas ostatních stran, jejichž ministři odmítali takový postup, který odporoval principu právního státu. Na adresu vlády také působily hlasy, že její členové, kteří žili v exilu, nezažili poměry v okupaci a „chtěli by nejvíc soudit“. Kampaň zanikla krátce po výzvě komunistů a do února roku 1948 k revizi rozsudků nedošlo.

Z dopisu prokurátora Grospiče pověřeného vypracováním obžaloby na členy vlády Rudolfa Berana a Jana Syrového:

„Bylo mi svěřeno vypracování obžaloby na Rudolfa Berana, Jana Syrového, Dr. Jiřího Havelku, Dr. Otakara Fischera a Dr. Josefa Černého.

Trestná činnost jednotlivých obžalovaných je popsána v připojeném nástinu obžalovacího spisu.

Beranovi, Syrovému, Havelkovi a Fischerovi je navrhován nejtěžší trest, trest smrti. Černému trest vyšší pěti let, neboť jeho vina je nepoměrně menší, neboť přestal být ministrem dne 22. září 1938 a potom byl pouze jedním z náměstků tzv. Národní jednoty (jako lidovci a národní socialisté).

Při zpracování obžaloby jsem se řídil níže

1) Především v roce 1938 vedl zahraniční politiku prezident republiky Dr. Beneš a veškerá jednání vlády před Mnichovem a za Mnichova se stala za předsednictví presidenta.

Z těchto důvodů také otázka abdikace presidenta republiky dne 5. října 1938 byla uvedena jen ilustračně. Beran nebyl viněn z toho, že by předem žádal abdikaci a zejména, že by k tomu přiměl vládu.

Kdyby měl být Beran pro tuto činnost stíhán, musil by k věci být vyslechnut i prezident republiky. Presidenta tehdy instruoval vyslanec Heidrich, který byl ministrem zahraničí (ministrem Dr. Kroftou) pověřen na berlínských jednáních zastupovati zájmy našeho státu. Heidrich vyřizoval vzkaz Dr. Mastného, že Goering a Ribbentrop výhružně žádají odstoupení presidenta, pokládaje ho za překážku úspěšného jednání mezi Československem a Německem.

Jakékoliv tangování presidenta republiky v politickém procesu není však žádoucí, právě s ohledem na to, že by se Beran při své protřelosti dovolával presidenta republiky jako svědka a již projednávání takového návrhu před národním soudem

se jeví nežádoucí. Krom toho se jeví abdikace presidenta vynucena nacistickým Německem a prezident chtěl usnadnit naši situaci v Berlíně.

2) Doba tzv. druhé vlády Syrového, tj. od 5. 10. do 30. 11. 1938 je rovněž v obžalobě pomíjena záměrně, neboť členem této vlády byl nynější náměstek předsedy vlády Dr. Petr Zenkl.

Z těchto důvodů nebyl vzat zřetel na usnesení vlády Syrového z 28. 10. 1938, která pověřila ministerstvo vnitra (Jana Černého), aby navázalo jednání s nacistickou policií v Berlíně (zločinci Heydrichem a Himmlerem) o vzájemné pomoci k stíhání politických činů. Rovněž nacisty vynucené povolení k stavbě dálnice z Vratislavi přes Moravu do Vídně, které bylo uděleno vládou Syrového, nestalo se předmětem obžaloby.

3) Obžaloba se vyhýbá též záměrně činnosti Beranovy Národní jednoty a vyzdvihuje tu činnost pouze Beranovu. Činí tak proto, aby nebyla kritizována činnost politiků národně socialistických a lidových, kteří byli náměstky předsedy strany Národní jednoty, tj. Berana. Není také vyloučeno, že Beran určitá politická rozhodnutí učinil v dohodě s předsedou strany práce Hamplem.

4) Pro posouzení viny na okupaci z 15. března 1939 bylo rozhodujícím stanovisko Mezinárodního vojenského soudu v Norimberku. Dle rozsudku tohoto soudu bylo výslovně zjištěno, že krom Hitlera též Goering a Ribbentrop vyhrožovali Dr. Háchovi represáliemi proti Praze (leteckým bombardováním a jinak) a našemu národu krveprolitím, postaví-li se někdo nacistickému vetřelci na odpor.

Ještě se zbývá zmíniti o neobvyklém postupu Národního prokurátora Dr. Tržického při schvalování obžaloby.

U státního zastupitelství podpisuje obžalobu prokurátor a tento za ni nese odpovědnost. Tato zásada platí i pro Národní prokuraturu.

V daném případě však Dr. Tržický po přečtení obžaloby prohlásil, že obžalobu nepodepíše, že za ni odpovídá referent, který ji vypracuje, neboť by se mohlo jednou vytknout, že byl ev. mírný. Když byl upozorněn na jasné ustanovení § 2 dekr. 17/1945 Sb., který zná jen odpovědnost Národního prokurátora, obžalobu předložil po věcném přezkoumání Dr. Zítkem. Když obžaloba byla ministerstvu spravedlnosti předložena, vypracoval Dr. Tržický písemné námitky proti obžalobě, kde napadal její přísnější koncepci v části, kde byla dříve sjednána úplná dohoda. Na oko se zdálo, že jde snad jen o demonstraci Dr. Tržického za to, že byl v Tvorbě napaden jako „unavený šermíř“ kteroužto poznámkou se cítil dotčen. Avšak příčinu nelze hledati jen v osobě Dr. Tržického, neboť to se podalo z rozprav, které se okolo obžaloby na Berana rozpředly v ministerstvu

spravedlnosti a kde se obžaloba jevila jako nejprísnejší stanovisko proti obviněným, čili krutá. Je mi proto národními socialisty a lidovci vytýkáno, že navrhuji nejkrutejší tresty pro obžalované a odůvodňuji to tím, že jsem komunista, a tudíž v jiném táboře.“

Zvláště závažným a dlouhodobým zdrojem rozporů se staly výsledky květnových voleb na Slovensku. Tamější vedoucí komunisté podle Julia Ďuriše (svědectví pro rehabilitační komisi ÚV KSČ, tzv. barnabitskou) ještě v den voleb věřili ve vítězství své strany. Dvoutřetinová převaha Demokratické strany a její uplatnění v mocenskopolitických orgánech na Slovensku vyvolaly mezi slovenskými komunisty návrhy na ostré zákroky a radikální řešení nepříznivé situace. Celostátní komunistické vedení se rozhodlo pro postupné řešení Slovenska jako nejslabšího článku státu – nejdříve oslabit mocenskopolitické postavení slovenských národních orgánů ovládaných Demokratickou stranou, získat pro tato opatření všechny strany Národní fronty, odhalovat skupiny nepřátelské, protistátní činnosti na Slovensku a jejich spojení s luďáckou emigrací. Tuto počáteční etapu uzavíralo usnesení Národní fronty požadující „... důslednou politickou očistu na Slovensku“:

Usnesení Národní fronty z 11. června 1947:

„Všechny strany Národní fronty Čechů a Slováků pojednaly dnes v celodenním zasedání o různých otázkách a znepokojujících zjevech, které se od jisté doby projevují, zejména na Slovensku a po přátelsky otevřené rozpravě dospěly jednomyslně k těmto usnesením:

1) Všechny strany se shodují v pevném odhodlání pokračovat v politice reálné shody a demokratické spolupráce všech složek Národní fronty a společným úsilím splnit politické a hospodářské úkoly, na nichž se shodly ve vládním programu, zejména připravit co nejrychleji dohodu stran o ústavním řešení československého vztahu v duchu státní jednoty, založené na bratrské solidaritě rovnoprávných národů českého a slovenského.

2) Naplněny touto tvůrčí snahou všechny strany shodují se v tom, že je třeba potírat všemi zákonnými prostředky do všech důsledků reakční fašistické a státně rozkladné elementy, které ještě zůstávají jako neblahé dědictví luďáckého separatismu a které se pokoušejí rozvracet pokračující výstavbu Slovenska a republiky šířením vnitřních rozbrojů a neodpovědnou agitací uvnitř i za hranicemi státu. Proti tomu je nutno posilovat politicky, hospodářsky, kulturně a sociálně všechny sjednocující živly a síly tak, aby se natrvalo zabezpečil československý lidově

demokratický režim ve prospěch blaha lidu slovenského i českého a v zájmu silného mezinárodního postavení republiky.

3) Všechny strany rozhodně odmítají pomlouvačnou, lživou kampaň některých zahraničních listů, které chtějí vyvolat dojem, jako by se v Československu chystaly nějaké násilné změny dosavadního politického režimu. Československá demokracie řeší si a bude řešit všechny problémy i obtíže svou vlastní ryze československou metodou a politickou spoluprací stran Národní fronty a nikdy nedopustí, aby se Československo, hrdé na svou nezávislost, stalo rejdištěm jakýchkoliv mezinárodních intrik nebo rušivých zahraničních zásahů. Strany Národní fronty vyzývají celou veřejnost, aby se nedala zneklidňovat nesprávnými zahraničními informacemi a lichými výmysly, jejichž cílem je vnášet do řad sváry a rozbroje. Budeme dále pilně pracovat na dokončení politické a hospodářské výstavby své nezávislé republiky.

4) Strany Národní fronty zvolily komisi, složenou ze zástupců všech stran, aby prozkoumala všechn materiál, týkající se protistátní činnosti slovenských reakčních separatistů a aby navrhla vládě opatření, která by učinila přítrž jejich nebezpečným rejdům a která by provedením důsledné politické očisty na Slovensku, přispěla k utvrzení státní jednoty a k zajištění šťastného vývinu bratrského vztahu mezi Slováky a Čechy.“

V této komisi NF (dle její zprávy pro předsedu vlády) se projevil rozdílné návrhy. Komunisté (počítali se souhlasem sociální demokracie) požadovali, aby Demokratická strana zrušila dohodu uzavřenou vedením DS dne 30. 3. 1946 s některými tzv. mluvčími slovenského katolicismu, poněvadž tato dohoda umožnila stoupencům luďáckého hnutí návrat do veřejného života a prolínání do státní administrativy. Návrh národních socialistů (s nimi souhlasily strana lidová a Strana slobody) byl formulován poněkud mírněji: „Komise považuje za odporující ústavní listině a vládnímu programu dohodu členů vedení předsednictva DS ze dne 30. 3. 1946, pokud se jí v životě veřejném vyhrazují určitá postavení osobám s určitým náboženským vyznáním.“ Demokratická strana si nepřála, aby se ve zprávě komise o dohodě členů předsednictva DS mluvilo. Pokud šlo o politickou očistu, komise se shodla na sedmnácti osobách, které měly být vyloučeny ze stran. Komunisté navíc prosazovali vyzvat Demokratickou stranu, aby ze svých řad vyloučila poslance Jozefa Kempného a Miloše Bugára. Podle stanoviska národních socialistů (se souhlasem lidovců, Strany slobody a vcelku i DS) „... komise bere na vědomí sdělení zástupce DS, že poslanci Dr. Kempný a Dr. Bugár nevykonávají funkce generálních tajemníků, a vzhledem k vzneseným obviněním očekává komise, že

příslušné soudní řízení, pokud by bylo v této věci vedeno, bude urychleně ukončeno.“ Zástupce DS konstatoval, že materiál předložený proti poslancům, neodůvodňuje jejich vyloučení ze strany. Podle zástupce sociální demokracie nelze ospravedlnit jejich chování za okupace a doporučil předat případ k trestnímu řízení.

Komise navrhla vládě, aby uložila ministrovi vnitra sledovat průběh doporučené politické očisty, ministru spravedlnosti zajistit přísné potrestání protistátní činnosti „luďáků“ a odstraňovat potíže ve státní správě vyplývající z nesprávného výkladu tzv. pražských dohod.

Neuplynuly ani čtyři měsíce a situaci na Slovensku se jal zevrubněji vysvětlovat Rudolf Slánský.

Zpráva Rudolfa Slánského přednesená na ustavující schůzi Informačního byra v září 1947:

„Poměry na Slovensku se stávají vskutku neudržitelnými. Ilegální luďácké organizace připravují spiknutí pod přímou ochranou Demokratické strany a za účasti katolického kléru. Státní, hospodářský aparát je prolezlý fašistickými živly, které se zde etablovaly pod ochranou demokratické strany. Ve spojení se řádným banderovců Slovensko se stává nebezpečným rejdištěm cizích agentů mezinárodní špionáže a je snahou učinit ze Slovenska nástupiště proti lidovým demokraciím ve střední Evropě.

Separatistickým živlům na Slovensku byla zasažena těžká rána popravou Tisa. Prosazení popravy Tisa nebylo lehké. Do poslední chvíle kolísali i naši čeští partneři i prezident. Jedině tehdy, když jsme tuto otázku postavili velmi ostře prezidentu a pohrozili velkou kampaní v masách, dosáhli jsme většiny ve vládě. Slovenští demokraté do poslední chvíle byli přesvědčeni, že Tiso popraven nebude, že vláda se neodváží popravu vykonat.

Navrhujeme řadu opatření proti reakčním živlům v demokratické straně, aby někteří byli odstraněni z veřejného života, aby pověřenci byli podřízeni ministrům, a ty za Demokratickou stranu, kteří se nepodřizují ministrům, odvolat. Provádění těchto opatření závisí na tom, že je spolu s námi budou prosazovat i druhé české strany a prezident. Sociální demokraté prohlašují, že s našimi návrhy souhlasí, druhé strany uznávají sice nutnost zákroků, ale k našim opatřením dosud souhlas nedaly. Situace je ze státního hlediska tak vážná, že tyto strany budou postaveny před ostré rozhodování. V příznivém případě se nám tak podaří potížit slovenskou reakci rukama českých reakcionářů a znemožnit tak blokování reakčních sil. V nepříznivém případě půjdeme před masy, zejména českého lidu

a ostatní strany budou mít neobyčejně těžkou pozici, aby převzaly odpovědnost za podporu velezrádných a protistátních rejďů na Slovensku.“

Následoval výklad o rozdílných názorech na postavení Slovenska v připravované ústavě. Zatímco komunistický návrh prosazoval „teritoriální autonomii“, některé české strany a prezident se stavěli za zachování zemského zřízení, které by snížilo význam slovenské autonomie. Také se vyskytují „... mezi českými reakčními stranami tendence, jež posilují federalistické požadavky Demokratické strany [...], prakticky by to znamenalo vydat Slovensko plně do rukou Demokratické strany a udělat z něho ještě nad to závaží celkového progresivního vývoje Československa. [...] Červnové plénium ÚV usneslo, že nepřistoupíme na žádný kompromis v zásadních otázkách ústavních, že nedopustíme, aby ústava se stala paskvilem. Jsme odhodláni jít popřípadě do nových voleb bez ústavy a svěst o novou ústavu boj v masách. Za stávajících okolností máme pochybnosti, zda se podaří uzákonit novou ústavu v určeném termínu.“

Úsilí vyřadit Demokratickou stranu z mocenských pozic na Slovensku neprobíhalo podle představ a vedení KSČ se rozhodlo pro radikální postup. Ministr a také pověřenec vnitra poukazovali na vážnou politickou situaci, ministr podával vládě zprávy o odhalení a zatýkání protistátních skupin a jejich spojení s luďáckou emigrací. Státní bezpečnost zvýšila aktivitu a vyráběla „spiknutí“ na Slovensku, do něhož se snažila zapojovat i některé vedoucí funkcionáře Demokratické strany. Původní představa komunistického vedení byla, že útok proti ní zabrání jejímu blokování s českými tzv. reakčními stranami. Výsledek byl zcela opačný. České nekomunistické strany, které už ostře bojovaly proti komunistickému zneužívání Státní bezpečnosti, přestaly podporovat komunistické kroky proti Demokratické straně.

Na počátku října 1947 komunistické vedení projednávalo závěry Informačního byra a rozhodlo mimo jiné o zákrocích proti Demokratické straně a některým jejím funkcionářům (např. proti Jánůvi Ursínymu). Vývoj směřoval k politické krizi na Slovensku, ke konstrukci „rozsáhlého spiknutí“, který vygradoval v říjnu a v listopadu 1947.

V druhé polovině roku 1947 se politické poměry výrazně změnily. Na mezinárodním poli to bylo především vyhlášení Marshallova plánu a jeho příprava v červnu/červenci 1947. Sovětské vedení hodnotilo nabídnutou a poté uskutečněnou hospodářskou pomoc válkou postiženým evropským státům jako plán namířený proti svým

velmocenským zájmům a jako příležitost pro dlouhodobé angažmá USA v Evropě. Za jeho postojem byla i obava, že by rychlá rekonstrukce válkou rozvráceného hospodářství oslabila sociální nepokoje a poválečný posun evropské společnosti doleva, čímž by byla podkopána pozice tamních komunistických stran. Především však sovětské představitelé spatřovali v americkém postupu snahu zapojit do Marshallova plánu některé státy ze sféry svého vlivu. Zejména k druhé a třetí uvedené reakci přispívaly nedávné zkušenosti z Francie a Itálie, totiž odchod či vytlačení komunistů z vlády, a také vývoj postoje československé vlády k Marshallovu plánu.

Sovětské vedení reagovalo na Marshallův plán přeměnou sféry svého vlivu v pevně organizovaný velmocenský blok. V září 1947 bylo prvním krokem ustavení Informačního byra komunistických stran (to ještě za členství Francie a Itálie, jejichž strany měly za úkol vrátit se do vlád).

Narůstající politické napětí pronikalo do všech sfér společenského života a přímo ohrožovalo dosavadní politický systém i charakter republiky. Hlavní, nikoliv jedinou příčinou a bezprostředním podnětem byl ofenzivní nástup komunistické strany k monopolní moci. Jejich cíl se neměnil, jen představy o cestě k němu komunisté přizpůsobovali vývoji politických poměrů.

Projev Václava Kopeckého na květnovém zasedání ÚV KSČ po volbách v roce 1946:

„Jak jsme si to představovali v zahraničí, když jsme tvořili Národní frontu? Představovali jsme si, že komunistická strana bude vedoucí silou a jí nejbližší bude stát strana sociální demokracie, do jejíhož čela přijde levé vedení. U sociální demokracie jsme se mohli nadít, že tam bude nejlepší půda pro úzkou spolupráci a pro eventuální brzké spojení. Pokud jde o národní socialisty, představovali jsme si, že budou onou stranou tradiční, středních vrstev, a že budou podobně tou stranou, která bude pro spolupráci s KSČ a bude se vyvíjet tak, aby se na základě úzké spolupráce mohla také jednou s námi spojit, a tak bychom vytvořili jednu československou stranu dělnickou. Pokud jde o Lidovou stranu, že to bude strana katolická s programem náboženským, že bude působiti na vrstvy střední, maloměšťácké i buržoazní, že to bude jediná buržoazní strana, která by s námi spolupracovala v rámci Národní fronty. To byl náš ideál. Nyní vidíme, jak zcela jinak se vnitřně tyto strany rozvíjejí.

V zahraničí jsme měli co dělat s Davidem a Ripkou. Zde doma vidíme, že se děje změna jednak tím, že do ní vplynulo mnoho živlů, které tam dříve nebyly, buržoazie, reakčníci a vlnkaři, tj. v rámci strany národně socialistické. Ve vedení se

také odehrála značná změna. Myslím, že už tam zvítězilo křídlo vedené Zenklem a Zemínovou, které nemá úmysl sledovati koncepcí, jaké jsme si vytvořili v zahraničí. V poslední době vidíme, že pod vedením Zenklovým se dějí pokusy, aby si vytvořili platformu, která by mohla býti postavena proti naší platformě Národní fronty, která by se mohla státí základnou pro skupenství moci, než dosud je. V čem vidíme ten pokus? Přímo nápadně se přihlásili národní socialisté k programu a duchu T. G. Masaryka. Zároveň se v souvislosti s jejich sjezdem objevila v jiném světle i úloha prezidenta republiky. Prezident republiky není stavěn jako hlava státu, nýbrž jako politický a ideologický vedoucí národa. Když jsme v Moskvě v letech 1943–1945 jednali o budoucím vývoji a mluvili jsme také o budoucím postavení prezidenta Beneše, nebylo sporu o tom, že bude hráti úlohu jen státního činitele, a ne politického vůdce. S prezidentem republiky jsme zde domluvili, že bude hráti roli státníka, že se nebude do ideologického boje a vývoje u nás plést. Nyní vidíme, že zde je pokus exponovati prezidenta republiky, rozvinuje se nová platforma, proti které vystoupiti a otevřeně ji odmítnouti je přirozené pro nás těžké. Vidíme na každém kroku, jak nám kladou farizejské otázky. Ve skutečnosti je věc jiná. Historická pravda je ta, že masarykismus je překonán, nemůže býti ideologií nového Československa, že duch masarykismu v nejkritičtějších okamžiku kapituloval před Berlínem a Háchou. My ovšem nemůžeme tak otevřeně proti tomu vystupovat.“

Vedoucí komunisté usilovali o to, aby stranu prosadili jako reprezentanta národních zájmů, stranu národní. Gottwald tehdy mluvil o revoluci národní a demokratické. Odpovídal na snahy a volání těch příslušníků strany (zejména předválečných), aby se uskutečnila revoluce socialistická. Národní charakter proměn a jejich přijetí pro veřejnost se odrazil také v tehdejších oficiálním slovníku – národní výbory, národní podnik, ministerstvo národní obrany, Sbor národní bezpečnosti, Národní pozemkový úřad, Slovenská národní rada, národní správa, Národní fronta aj. Zdůrazňování národně demokratického charakteru revoluce se odrazilo i ve vyzvedávání národní cesty k programovému cíli. Gottwald a členové jeho vedení hovořili o československé zvláštní cestě k socialismu. Tuto vyhlášenou koncepci Gottwaldovi potvrdil Stalin v rozhovoru v září 1946. Uznal, že poválečné podmínky poskytují možnost odlišné cesty, než kterou prošel Sovětský svaz. Československá cesta k socialismu fungovala v politické, a zejména ideologické činnosti strany ještě dlouho, dokonce i po únoru 1948.

Ještě před koncem války a zejména v poválečných měsících také první kroky komunistů směřovaly k uskutečnění jejich představy. Podařilo se jim sjednotit

tři k socialismu se hlásící strany v tzv. socialistický blok. Dohoda o spolupráci a společném postupu obsahovala také programovou část. Socialistický blok nežil dlouho, možno říci po dobu „dekretového“ období poválečné republiky. Zanikl v důsledku posunu národně socialistické strany politicky doprava. Pokus oživit jej v roce 1947 během zápasu o milionářskou daň neuspěl. Překážek k obnově socialistického bloku přibývalo v druhé polovině roku 1946, sílily rozpory s komunisty ve vládě, v parlamentu i v Národní frontě, kde komunisté museli přistupovat na menší i větší kompromisy. Množily se protikomunistické bloky v národních výborech. Ještě koncem roku 1946 však mezi předními činiteli politického života žilo přesvědčení o správné cestě, kterou po válce Československo nastoupilo. Hubert Ripka v dopise prezidentu Benešovi o Vánocích 1946 psal: „Jde to všechno pomaleji, ale přece jen stále výrazněji a bezpečněji rýsuje se obraz socialistické demokracie v našem národním vývoji. Třeba jen v dosavadním bojovném náporu pro rozvoj specificky české a československé formy socialistické demokracie vydržet s pevnou důsledností a do dvou let bude nový řád v duchu Masarykových a Benešových idejí zajištěn. [...] Vaše zdraví je národní poklad.“ Z prezidentovy odpovědi (15. 1. 1947): „Souhlasím plně s Vaší diagnózou politickou. Je tomu tak, jak píšete, a věřím, že bude ještě lépe. Vcelku soudím stále, že události nám dokazují, že jsme volili postup celkem správný.“

V lednu 1947 vyhlásilo komunistické vedení svůj cíl získat v příštích parlamentních volbách většinu hlasů. Nekomunistické strany a velká část funkcionářů zpočátku takový výsledek zcela vylučovala. Heslo zápasu o 51 % figurovalo od Gottwaldova vyhlášení a schválení na schůzi ÚV KSČ v lednu 1947 až do února 1948. Vedoucí komunisté a ideologové jej prezentovali jako československou cestu k socialismu, jejíž zárukou mělo být především dosažení mocenského postavení KSČ v demokratických parlamentních volbách. Prvním opatřením na této cestě byl široce organizovaný nábor nových členů strany. Strana využívala pozic, které komunisté měli ve státním a v hospodářském aparátu i v masových organizacích. Zvláštní důležitost připisovala dalšímu pronikání svých informátorů do nekomunistických stran, kteří měli poskytovat zprávy o poměrech, úmyslech, názorech, náladách a připravovaných opatřeních v těchto stranách.

O vybudování sítě informátorů usilovali komunisté již od roku 1945 a zřídili k tomu zvláštní oddělení v ústředním aparátu i v krajích. Název útvaru se měnil, nejdříve byl součástí bezpečnostního oddělení jako odbor zpravodajský, posléze bylo povýšeno na oddělení evidenční. Vedoucím obou byl Karel Šváb. Jeho odbor dostával informace o nekomunistických stranách od komunistů z ministerstva vnitra,

bezpečnostních, přesněji zpravodajských sektorů a zemských odborů bezpečnosti a pověřenectva vnitra. Švábovo evidenční oddělení ÚV, které přímo podléhalo Rudolfu Slánskému a Bedřichu Geminderovi, nejenže dostávalo informace od bezpečnostních úvarů státních a zemských, ale také jim úkoly ukládalo a úzce s nimi spolupracovalo, přesněji, nacházelo se v pozici nadřízeného a řídicího útvaru. Kromě toho se získáváním zejména kompromitujících informací na funkcionáře nekomunistických stran zabývaly zvláště ustavené tajné komise působící v pražském kraji a přímo řízené vedoucím zpravodajství na ministerstvu vnitra (např. komise F).

Výsledky zpravodajské činnosti v nekomunistických stranách se různily jak podle krajů, tak podle stran. Organizátoři zpravodajství nebyli spokojeni s pomalým přibýváním nových informátorů, zvláště v lidové straně, i když současně uváděli, že dodávají „vedoucím soudruhům“ (Slánskému a Gottwaldovi) množství důležitých informací o ostatních stranách. Stěžovali si na obtíže při rozšiřování sítě informátorů v lidové straně.

V červenci 1952 k tomu vyslýchali zatčeného Karla Švába a jeho odpovědi poskytují obraz o činnosti a rozsahu zpráv jednoho informátora.

Z výsledku Karla Švába (7. 7. 1952):

„V ústředním sekretariátě lidové strany v Praze jsem jako trvalé agenty používal tyto osoby: Oldřicha Fryše, Karla J., oba jako přímé zaměstnance sekretariátu, dále Dr. Kotta, ředitele dovozní a vývozní společnosti lidové strany, a domovníka z budovy v Revoluční třídě, jehož jméno si nepamatuji.

Oldřich Fryš se dostavil bez jakéhokoliv poručení v letních měsících 1945 do mé kanceláře v sekretariátě ÚV KSČ v průvodu svého kolegy jménem Bochýnek a oba se nabízeli pro zpravodajskou práci ve prospěch KSČ. Z rozhovoru s uvedenými jsem přišel k závěru, že je nemohu upotřebit, a proto jsem jejich žádost odmítl. U Fryše byla příčina jeho zamítnutí malá inteligence a jiné vlastnosti, které v rozhovoru projevil. Po tomto odmítnutí oba opakovali svoji návštěvu ještě několikrát a později pokračoval Fryš sám. Při tom soustavně žádal o přidělení úkolů, na jejichž základě bych se mohl přesvědčit o jeho poctivé snaze.

Při jedné z návštěv jsem Fryšovi prohlásil, že v tom případě, když bude mítí přímý styk s některým zaměstnancem ústředního sekretariátu národně socialistické nebo lidové strany nebo když se mu podaří stát se zaměstnancem, pak budu mítí pro něho úkoly.

V prvé polovině roku 1946 přišel Fryš opětovně a hlásil, že má možnost přimout zaměstnání jako kancelářský pomocník v ústředním sekretariátě lidové

strany. Na toto hlášení jsem reagoval tím, že jsem Fryšovi řekl, aby toto zaměstnání přijal, což se také stalo.

Oldřich Fryš pracoval jako poslíček ve výpravně korespondence a oběžníků. Z titulu této funkce měl přístup do různých kanceláří sekretariátu a odnášel denní poštu na hlavní poštovní úřad a mimo jiné doručoval přímo různým adresátům dopisy z kanceláře tehdejšího generálního tajemníka lidové strany Klímka.

Fryš dostával úkoly v rámci své pracovní působnosti, které plnil celkem dobře. Především donášel oběžníky, které byly distribuovány na krajské, okresní a místní organizace. Dále donesl vyžádané množství členských legitimací, hlavičkového papíru a obálky s přetiskem sekretariátu lidové strany. Příležitostně přinesl celou denní odesílanou korespondenci v počtu 100–150 dopisů, které se na sekretariátě ÚV KSČ otvíraly a z těch, které byly uznány za důležité, se pořizovaly fotokopie. Po takto provedené kontrole Fryš odnášel korespondenci na hlavní poštu. Tyto úkoly, jak jsem již uvedl, plnil svědomitě.

Mimo uvedených úkolů, o kterých jsem hovořil, mně Fryš přinášel zprávy nebo písemnosti, které by poskytovaly přehled o organizačním a finančním stavu v lidové straně, o připravovaných politických akcích a o vyslechnutých politických rozhovorech vedoucích zaměstnanců sekretariátu. Tyto úkoly Fryš plnit nedovedl, protože v množství materiálu, ke kterému měl přístup, neuměl vyhledati žádané údaje a nepamatoval si vyslechnuté hovory, které by zajímaly zpravodajské oddělení ÚV KSČ.

Mimo uvedených úkolů umožnil Fryš Josefu Prossovi několik návštěv ústředního sekretariátu lidové strany, a to večer po úředních hodinách, a dal mu také příležitost k nahlédnutí do nejrůznějšího materiálu. Za své služby dostával Fryš drobnou odměnu, nepravidelně v týdenních lhůtách ve výši Kčs 100.“

Ze zápisu o výpovědi Osvalda Závodského (5. 7. 1952):

„Otázka: Jaké úkoly dostával Fryš od vás a jak je plnil?

Odpověď: Úkoly jsem mu dával takové, aby nosil všechny informace z ústředí lidové strany, aby nosil časopis, který vycházel pouze pro vnitřní potřebu strany, a ostatní tiskopisy, které vydávalo ústředí lidové strany. Dále dostal za úkol obstarat seznam zaměstnanců ústředního sekretariátu lidové strany. Úkoly, které Fryš dostával, plnil dobře a velmi ochotně.

V roce 1947 převzal Fryše Josef Pross, který měl za úkol řídit zpravodajskou činnost v lidové straně. Víím, že Fryš byl za svoji činnost občas odměňován s vědomím a souhlasem Karla Švába. Po únoru 1948 byl Fryš poslán na léčení a pak

mu bylo nalezeno nějaké zaměstnání. Toto vše zařizoval Josef Pross s vědomím Švába. Já jsem od té doby nepřišel s Oldřichem Fryšem již do styku.“

Z dopisu por. Plevy náměstkovi ministra národní bezpečnosti (5. 9. 1952):

„Po dohodě se Švábem našel si Fryš zaměstnání v ústředním sekretariátě strany lidové, kde byl zařazen jako doručovatel pošty. Na tomto podkladě byla veškerá korespondence, kterou nosil na hlavní poštu, v ústředním sekretariátě KSČ kontrolována a dle důležitosti byly pořizovány fotokopie. Totéž se dělo s poštou bývalého tajemníka Klímka, kterou soudruh Fryš doručoval přímo adresátům.

Získal též potřebné množství čistých členských legitimací a více hlavičkového papíru s obálkami. Mimo toho přinášel důvěrné oběžníky, které chodily na okresy a kraje. Umožnil mně a později soudruhu Prossovi po pracovní době prohlídku kanceláří na sekretariátě strany lidové. Byl ochoten provést vše, co na něm bylo požadováno.

Dle jeho výpovědi k odchodu ze zaměstnání ze strany lidové v roce 1947 mělo mu býti řečeno, že se v sekretariátě strany ztrácí písemnosti. Na tomto podkladě chtěli ho tamější zaměstnanci prohlédnouti, čemuž se vzepřel. Po tomto mu bylo řečeno, aby si našel jinou práci. Spojil se s oddělením Karla Švába, kde předal soudruhu Prossovi svoji legitimaci strany lidové.“

Začínající náborová kampaň komunistické strany a rozšiřování zpravodajské sítě v ostatních vládních stranách probíhaly v době po přijetí dvou zákonů – o revizi první pozemkové reformy a o Sboru národní bezpečnosti, oba byly sice výsledkem kompromisu a ústupku komunistů, avšak obsahovaly silné zárodky příštích konfliktů. První se týkal sporu o vymezení, přesněji omezení pravomocí ministra Ďuriše při provádění revize pozemkové reformy. Diskusi na toto téma vnesli do vlády ministři národně socialistické a lidové strany, kteří už dříve v zemědělském výboru parlamentu vedli nejednu bitvu proti ministrově. Dokonce výbor přijal požadavek na výměnu Ďuriše, protože předával návrhy zákonů do diskuse rolníkům dřív, než je obdrželi poslanci (Gottwald požadavek odmítl).

Zákon o bezpečnosti obsahoval výbušninu jiného druhu. Likvidoval politické zpravodajství v rámci zemských oddělení bezpečnosti. Vznikl návrh na vytvoření jednotné zpravodajské ústředny podřízené předsednictvu vlády, které tvořili představitelé vládních stran (kromě slovenských demokratů). Pro komunisty taková změna (kteřou nejdříve přijímal i ministr Nosek) znamenala ztrátu výsadního postavení v politickém zpravodajství, ztrátu důležitého nástroje v silicím boji proti

odpůrcům. Tuto reorganizaci, o jejíž podobě měla vláda rozhodnout do konce roku 1947, se nepodařilo prosadit, protože ji resortní ministerstvo vnitra ovládané komunisty oddalovalo, a vládní krize v únoru 48 ji zcela pohřbila. Kromě skrytých konfliktů se v atmosféře zostřujícího napětí probouzely nebo nabíraly na síle další. Poměry na Slovensku se vyvíjely ke krizi, prohlubovaly se a sílily spory o tzv. Krčmaňském případu, propukaly události spojené s podivnými praktikami ve Státní bezpečnosti. Ve vládě se už ohlásily spory o navrhovanou reorganizaci bank, předloženou komunistickým ministrem Jaromírem Dolanským. Ještě v zárodku se nacházel zápas o platovou úpravu státních a veřejných zaměstnanců a podobně tomu bylo i s přípravou ústavy.

Z hlediska komunistické aktivity v boji o většinu národa – 51 % ve volbách – se stával velmi aktuálním a mimořádně důležitým blížící se brněnský sjezd sociální demokracie (14.–16. listopadu 1947), na němž se mělo rozhodovat o výsledku vnitrostranického sporu mezi levicovým (Fierlinger) a pravicovým křídlem (Laušman).

V polovině září 1947 komunistické ústředí ustavilo komisi pro evidenci demokratických sil, jejímž úkolem bylo vyhledávat a získávat pro spolupráci příslušníky nekomunistických stran levicového smýšlení. Na první schůzi komise, které se zúčastnili přední činitelé z aparátu ÚV KSČ, vymezila činnost komise a první úkoly.

Zápis z porady komise pro evidenci demokratických sil:

„Porady konané dne 17. 9. 1947 se zúčastnili: s. Geminder, Bareš, Taussigová, Slánský a Vorlas.

Po krátké diskusi o významu akce a úkolech pro nás z toho vyplývajících byla formulována následující rozhodnutí:

1. Jako nejdůležitější a nejakutnější úkol bylo stanoveno podpořiti levé křídlo sociální demokracie. K tomu je zapotřebí opatřit seznamy funkcionářů a členů ÚV, KV, OV, včetně tajemníků, a tyto oklasifikovat podle jejich vztahu k právě sjednané dohodě s KSČ;
2. Vynajít z těchto nejvhodnější osoby k našim účelům;
3. Projednati otázku časopisu levějšího křídla. (Provede s. Geminder a Bareš se s. Hájkem, sociální demokracie).

Jako další velmi důležitý úkol stanoveno vytvořit předpoklady pro vytvoření opozice v národně socialistické straně. První krok k tomuto podnikl právě s. Bareš, který za pomoci A. J. Šťastného vyzval jeho otce Ferdinanda Šťastného k napsání článku, kritizujícího dnešní postup národně socialistické strany. Od této akce se očekává vytvoření předpokladů pro naši akci.

Jako další úkol k podpoření této akce je umožnit vydávání opozičního časopisu levě orientovaných národních socialistů. K tomuto bodu navrhl s. Slánský, aby časopis byl vydáván ve formě informačního bulletinu ve formátu časopisu Dnešek. Politicky má navázat na slovanskou myšlenku a poukazovat na obdobu dnešní krize v národně socialistické straně ke krizi vyvolané Stříbrným. K tomuto úkolu je zapotřebí:

- a) najít vhodnou tiskárnu (zařídí s. Vorlas)
- b) vhodnou osobu jako vydavatele (zařídí s. Bareš)
- c) navázat jednání s bývalými redaktory Mladých proudů, Šubrtem a Stráží svobody, Motyčkou (zařídí s. Bareš a Vorlas).

Dále bylo rozhodnuto navázat spojení s členem ÚV národních socialistů sestrou Andlerovou z Náchoda. Vyjednávání provede s. poslankyně Trojanová. (Informování s. Trojanové provede s. Vorlas.)

Soudruh Gregor naváže styk s příslušnicí národních socialistů Pátkovou (je v příbuzenském poměru s ministrem Clementisem). (Prostřednictvím s. Dr. Adamce.)

Jako poslední byla projednána otázka administrativy. Materiál k vybudování evidence demokratických sil bude proveden

- a) ustavením zodpovědného soudruha v každém oddělení našeho ústředního sekretariátu, který zorganizuje síť soudruhů pověřených v jednotlivých sektorech spadajících do působnosti toho kterého oddělení; pověření soudruzi opatří jména levě orientovaných osob;
- b) ustavením zodpovědného soudruha v každém kraji, který vytvoří podobnou síť pro celý kraj.

Evidence zachytí jména všech demokratických sil z ústředí, krajů, okresů, dále významných osob z hospodářského života a jména předsedů významnějších místních organizací levě orientovaných.

Dále budou podchycena jména soudruhů, kteří budou obsluhovat a instruovat osoby demokratického smýšlení.

Všechny osoby budou evidovány podle stran, odborové působnosti a místopisně.

Na počátku října dostala úkoly v této akci všechna oddělení ústředního sekretariátu KSČ. Účastníci zvlášť k tomuto účelu svolané porady zástupců oddělení se dozvěděli o naléhavosti kampaně a o jejich aktivní účasti.

Zápis z porady zástupců jednotlivých oddělení ÚV KSČ:

„Schůzi zahájil soudruh Šťastný vysvětlením celé akce s poukazem na výklad soudruha Slánského. Spěšnost celé akce je odvozena blížícím se termínem sjezdu

sociální demokracie, který se koná 16. 11. t. r. Soudruh Šťastný nastínil pak hlavní zásady celé akce a její organizační zajištění. Hlavním úkolem přítomných soudruhů je vytvoření určité sítě ze zcela spolehlivých a schopných soudruhů, kteří se budou zabývat obsluhováním levých elementů, tj. jejich povzbuzováním a ovlivňováním. Všechny zprávy od těchto soudruhů musí být soustředěny v našem oddělení. Rovněž tak budou dávány prostřednictvím této sítě organizační a ideologické směrnice obsluhovaným levým elementům. Každé oddělení bude spolupracovat na přípravě diskusní kampaně podle oboru své činnosti. Ke konci pak soudruh Šťastný upozornil na nutnou ostražitost při této práci a vyzval přítomné soudruhy k diskusi.

Soudruh Marvan upozornil na právě zahájenou diskusní kampaň v sociálně demokratickém tisku a zdůraznil, že je potřeba do diskusní kampaně zasáhnout.

Soudružka Vančurová konstatovala, že jejich spolupráce se sociálními demokraty je dobrá, že však bude nutno přinutit je k napojení se v kampani proti milionářům.

Soudruh Jančík – NHK – konstatoval, že sociálně demokratičtí národohospodáři se budou dožadovati většího zastoupení ve straně. Spolupráce s nimi je velmi dobrá. Až doposud se soudruh Jančík sám zabýval jen úkolem registračním, nyní však přistoupí též k úkolům politickým.

Soudruh Felcman se zmínil o poměrech mezi železničáři sociální demokracie k jejich sjezdu.

Soudruh Mencl upozornil, že v sektoru lidosprávy je spolupráce ztížena tím, že u sociální demokracie celou práci na úseku lidosprávy řídí vlastně jeden člověk, a ten je zásadní odpůrce spolupráce s KSČ. Soudruhu Dubskému se nyní však podařilo navázat s ním spojení, a tak je možné, že k určité spolupráci na tomto úseku dojde.

Soudruh Mikolášek oznámil, že hlavním centrem jejich úsilí je JSČZ, kde se již určitá spolupráce se sociální demokracií daří. Daleko menší možnosti spolupráce jsou však na ministerstvu zemědělství.

Soudruh Marvan zdůraznil, že musíme připravit včas požadavky na sjezd, aby se mohly v dostatečné míře infiltrovat mezi příslušníky sociální demokracie.

Soudruh Šťastný shrnul poradu doporučením na soustředění všeho úsilí na ta místa, kde je možno docílit patřičného úspěchu. Je dobré, snažit se o podepření požadavků levých skupin tak, jak to kupř. provádí soudruh Jančík.

Porada byla zakončena usnesením, že se bude pravidelně jednou týdně opakovat.“

Za dva dny, 6. října, se s akcí seznámili tzv. poslanci-spojky, kteří zajišťovali spojení se svými volebními kraji a jejich stranickým vedením, a též se svými

povinnostmi v tomto směru. Měli za úkol nejen vyhledávat a získávat ke spolupráci funkcionáře nekomunistických stran, ale také dohodnout pracovníka aparátu, který bude za akci odpovědný, a kontrolovat jeho činnost. Hlavním tématem porady se stala aktuální potřeba zjistit, popřípadě ovlivnit volbu delegátů na sociálně demokratický sjezd a podávat zprávy o politickém zaměření zvolených delegátů.

Zápis schůze poslanců – spojek (6. 10. 1947):

„Zahájil soudruh Dr. Gregor s poukazem na projev soudruha Slánského.

Technickými problémy a organizací celé práce se po té zabýval soudruh Štátní. Vysvětlil význam již provedených opatření, provedených našimi jednotlivými odděleními, a nabádal provedení podobných opatření v rámci kraje a okresu. Zdůraznil nutnost konferencí sociální demokracie a zaslání zpráv o jejím průběhu. K tomu vysvětlil princip voleb delegátů na sjezd. Vyžádal si okamžité zasílání podrobných zpráv o delegátech a ostatních levých funkcionářích vůbec. Současně upozornil na sjezd železničářů, ke kterému, pokud to bude možné, musí se v příslušných okresech pokusit o zjištění charakteru delegovaných osob. Rovněž tak doporučil spolupráci s krajskými komisemi mládeže, aby tato působila vhodným způsobem na volbu delegátů na pracovní sjezd mládeže sociální demokracie 25. 10. 1947.

V diskusi pak vystoupili soudruzi: Jägerman, Pašek, Souček, Čepička, Trojanová. Většinou vznášeli pouze dotazy a předávali několik již zjištěných jmen a charakteristik.

Schůzi zakončil soudruh Dr. Gregor s tím, aby soudruzi poslanci působili na pověřené soudruhy v kraji, aby tito se věnovali celé práci s vědomím vážnosti úkolu.“

Také náborová akce dostávala jakousi organizační základnu. V okresech a zejména ve městech se utvářely náborové dvojice, které navštěvovaly rodiny a získávaly nové členy strany. Neomezovaly se na své bydliště, ale okresní sekretariát je vysílal i do jiných míst.

Konečně organizaci mělo i vyhledávání kompromitujícího materiálu na funkcionáře nekomunistických stran – komisi F, v níž v Terezíně působili vybraní pracovníci zpravodajských útvarů bezpečnosti formálně ze Středočeského kraje, přímo však byla řízena ústřednou Státní bezpečností. Vyslýchala vězněné členy a vedoucí nacistických organizací (Gestapa, SD). Výsledky svého počínání předávala ústředně StB, odkud je dostávalo evidenční oddělení ÚV KSČ.

Komisi F se nepodařilo udržet v tajnosti a její činnost se dostala i na program parlamentního bezpečnostního výboru a poté musela omezit svou činnost. Po únoru 1948 zanikla.

K zostření napětí ve společnosti velmi přispívaly i hospodářské obtíže. V důsledku velkého sucha v roce 1947 se snížila celá zemědělská výroba, a tím i zásobování potravinami. S tím souvisel růst černého trhu a výzvy i opatření k boji proti „šmelinářům“. Druhým případem byly těžkosti v zásobování textilem. Po sporech v Národní frontě komunisté prosadili zestátnění soukromého velkoobchodu s textilem a nahradily je státní rozdělovny textilu.

V říjnu a listopadu 1947 se rodily výraznější změny dosavadního tažení komunistické strany k monopolní moci. Přechod k ofenzivnímu nástupu schválilo komunistické vedení v říjnu 1947 v souvislosti se Slánského zprávou o průběhu a závěrech ustavující schůze Informačního byra v září 1947, na němž bylo vedení KSČ kritizováno pro pomalý postup k získání moci. Další byl neúspěch sociálně demokratické levice na sjezdu, jenž skončil porážkou Fierlingera a jeho směru. Ještě výrazněji působily spory, které se dosud řešily většinou na půdě Národní fronty kompromisem, ale nyní se stávaly neřešitelnými.

Jednalo se o konflikty spojené s působením bezpečnosti a justice (tzv. Krčmaňský případ, tj. šetření pokusu o atentát na tři nekomunistické ministry, a obvinění vedoucích funkcionářů národně socialistické strany v rámci mostecké špionážní aféry). Zdánlivě méně závažný spor o platovou úpravu státních a veřejných zaměstnanců se vyvinul v závažný konflikt. Na vládou zamítnutý návrh KSČ a odborů reagovali komunisté návrhem na další znárodnění průmyslu nad 50 zaměstnanců a velkoobchodu. Závažnost tohoto konfliktu zvyšovala skutečnost, že nekomunistické strany schválily návrh sociálně demokratického ministra Václava Majera a ustoupily od svých původních návrhů. Tento postup chápali komunisté jako snahu tří stran zapojit do protikomunistického bloku (fronty proti sobě) i sociální demokracii – a že se po jejím brněnském sjezdu pro společný postup čtyř stran vytvořily příznivější podmínky. Sporným bodem se stala komunisty (Ďurišem) předložená osnova zákona o nové pozemkové reformě. Zaručovala soukromé vlastnictví půdy do padesáti hektarů. Dvě zmiňované ekonomické změny – znárodnění a reformu pozemkovou – komunisté považovali za významné, protože oslabovaly ekonomické pozice odpůrců a znamenaly další krok k socialismu.

Komunistické vedení zůstávalo u dosavadní „volební koncepce“, to je získat 51 % hlasů v příštích volbách, i když mezi funkcionáři, včetně členů nejvyšších

stranických orgánů, přibývalo těch, kteří o tomto cíli pochybovali. Někteří své názory sdělovali do Moskvy (např. Ďuriš nebo pracovníci bezpečnosti, kteří měli styky se sovětskými zpravodajci). Gottwald, zastánce volebního úspěchu, argumentoval, že v případě oprávněné předpovědi neúspěchu strana vždycky sežene potřebný počet poslanců z jiných stran nutný pro zajištění většiny v parlamentu.

K hlavním konkrétním úkolům a změnám patřilo využití mocenských pozic k získávání členů a voličů strany, rozšiřování počtu komunistů v aparátu státním a hospodářském. Mimořádná pozornost se měla věnovat obsazení vedoucích míst v bezpečnostních útvarech, zvláště ve Státní bezpečnosti, podobný úkol připadl i komunistům ve vedoucích funkcích v armádě.

Ve snaze zastavit svůj postupující propad do izolace v Národní frontě navrhli komunisté „širší pojetí Národní fronty“ přibráním zástupců některých masových organizací, ale svůj návrh neprosadili. Nekomunistické strany považovaly takový krok za velice nebezpečný, protože by likvidoval Národní frontu jako lidově demokratickou koalici vládních stran, což byl jeden ze základních principů existující parlamentní demokracie, a vznikl by model jiný, neodpovídající výsledkům voleb. Odmítly jej všechny nekomunistické strany (sociální demokracie se vyslovila jen pro vyslyšení stanovisek masových organizací, ale další jednání a rozhodnutí NF by probíhalo bez jejich účasti). Komunisté na nesouhlas ostatních stran reagovali znatelným poklesem zájmu o svolávání schůzí Národní fronty, přestala už pro ně být základnou projednání o svých návrzích. Nastoupili k jinému využití masových organizací, které ovládali. Již od roku 1945 považovali společenské organizace za zálohu v boji o moc. Tuto roli masových organizací zdůrazňoval Gottwald již v srpnu 1945 na konferenci vedoucích krajských tajemníků. Podobně slovenským stranickým vedoucím vytýkal nedostatečnou výstavbu „rezerv“. Komunisté zcela ovlivňovali odbory, rolnické komise a svaz partyzánů. Mnozí z nich, i někteří členové komunistického vedení, podporovali požadavek na změnu poměru mocenských sil ještě před volbami. Proto vítali svolaný sjezd závodních rad a sjezd rolnických komisí jako počátek masových akcí, které donutí parlament schválit vytyčené komunistické požadavky. Rovněž počítali se stupňováním masových akcí, které rozruší politický systém a dosavadní poměr sil.

Výraznou změnu zaznamenala dosavadní směrnice pro práci v nekomunistických stranách. Nový úkol zněl organizovat opoziční skupiny uvnitř stran z příslušníků nespokojených s politikou vedení. Kromě toho směrnice ústředí

krajům uložila, aby připravovaly dobrovolné rozpouštění základních organizací národně socialistické strany jak na závodech, tak na vesnicích, přičemž záměrem bylo jejich členy převést do KSČ. Změny se vztahovaly i na ideologickou oblast, na stranickou propagandu a agitaci. Stranický a stranou ovlivňovaný tisk měl být účinnější, používat ostřejší terminologii a „odhalovat“ protilidový záměr politiky nekomunistických stran, dokonce jejich spojení s nepřátelskými imperialistickými kruhy za hranicemi.

Využívání a rozšiřování mocenských pozic KSČ naráželo na kritiku a odpor všech nekomunistických stran a nepříznivě ovlivňovalo spolupráci národohospodářských komisí KSČ a sociální demokracie. Například tehdejší ministr průmyslu Bohumil Laušman odsuzoval rozhodně tyto praktiky v personální politice uplatňované v národních podnicích a pohrozil odchodem z ministerské funkce.

Přechod od evidence demokratických sil k vytváření „levicových skupin“ iniciovaly a řídily tzv. ideové komise v komunistickém ústředí. V říjnu pracovala již komise pro sociální demokracii a utvářela se pro národní socialisty. U zrodu ideových komisí byl původně námět na využití nespokojených starých členů obou stran s obsazováním nejen veřejných funkcí novými, dosud neznámými členy.

Z námětu pracovníka příslušného oddělení pro ideovou komisi ÚV KSČ:

„Ve všech třech stranách byli staří vyšší funkcionáři odstraněni ze svých míst, nebo alespoň opomíjeni při jejich obsazování. Dělo se tak buď z přirozených důvodů (proskribovanost – stáří) nebo proto, že byli nahrazeni příslušníky z bývalých reakčních stran. Důvodem pro prosazení těchto nových elementů bylo očekávání, že pomocí nich se podaří té které straně získati hlasy příslušníků bývalých reakčních stran. Je samozřejmé, že někteří z těchto odstavených veteránů nepřijímají svoje odstranění úplně pasivně a podle svých fyzických a duševních schopností se snaží ještě působit na politický vývoj a postup své strany, popřípadě i stran druhých.

Domníváme se, že by bylo vhodné zainteresovati některé staré „veterány“ pro určitou aktivizaci do politického života. To ovšem za předpokladu, že se tak bude dít takovou formou, aby stanovená linie nemohla býti snadno opuštěna. Doporučuji tedy, aby byl pověřen soudruh Dr. Skála úkolem navázati spojení s některými starými ale poctivějšími „veterány“ s tím, aby se pokusil vysondovat, do jaké míry by se dali pro stanovené úkoly použít, Dr. Skála má dosti známostí z doby své bývalé činnosti na radnici, je příslušníky staré generace pokládán za slušného člověka, mohl by v tomto směru míti úspěchy. Navrhují, aby promluvil s Dr. Ečerem, sociálním demokratem, Dr. Richterem, národním socialistou,

oba Brno, a Dr. Ing. Melzerem, Praha. On sám má k tomu jeden legitimující názor – i když nebezpečný – totiž boj za socialistickou morálku ve všech stranách. Na této legitimující základně etického socialismu, lépe řečeno socialistické etiky, by se mohlo pro začátek operovat mezi některými poctivými příslušníky jiných stran. Současné však již vycházejí z požadované naší hlavní linie. (Socialistická spolupráce, socialistické cíle, slovanská orientace a boj proti německému imperialismu.)

Vypracování základny pro jednání s některými příslušníky provedla by naše komise.“

Utvořením levých skupin se komunisté snažili přenést zápas s vládními stranami na jejich vlastní půdu a vyvolat zde vnitrostranický spor. Úsilí komunistů o formování skupin „levých“ dosáhlo největšího úspěchu právě v sociální demokracii. Záznamy ze schůzí ideové komise pro sociální demokracii doplní obraz o její činnosti a rozhodnutích.

Zápis ideové komise 16. října 1947, před sjezdem sociální demokracie:

„Přítomni: soudruzi Dr. Gregor, Bareš, Šťastný, Hromádka a Vorlas.

Soudruh Gregor zahájil poradu a žádal, aby se překontrolovalo usnesení poslední porady.

Soudruh Bareš ke svým úkolům sdělil, že prodiskutoval s Meisnerem a Hájkem článek pro ‚Dnešek‘. Článek měl být předložen k cenzuře. To se do dnešního dne nestalo. Také není známo, podařilo-li se článek prosadit u Peroutky.

Recenze o knize Fierlingera nebude podle rozhodnutí soudruha Slánského otištěna (alespoň prozatím).

Redakční rada ‚Cíle‘: Podle sdělení Hájka neotiskl mu Šourek (vedoucí redaktor) článek proti ‚Obzorům‘. Bylo proto dohodnuto (s. Bareš a s. Hájek), že se leví soudruzi pokusí o výměnu Šourka. Dále se pokusí vydat zvláštní číslo ‚Cíle‘, které bude rozesláno všem delegátům. O tom, podaří-li se změna v redakci, dozví se soudruh Bareš v sobotu 18. 10. 1947.

Vorlas učiní dotaz u Loňského, co je s Meisnerem.

Soudruh Šťastný provede organizaci napsání článků, proti reakčním funkcionářům (Votava).

Konstatováno, že zprávy ze železničářského sjezdu jsme neobdrželi. Soudruh Marvan i Jura slíbili je dodat.

Soudruh Bareš – k otázce tribuny neodvislých socialistů: zůstává otevřeno až do vývinu věci s ‚Cíle‘. Využití Dělnické akademie též není rozřešeno.

Po té přikročeno k vytyčení dalších úkolů. Bylo přijato, aby soudruh Hendrych a Špitz určili vhodné soudruhy k napsání diskusních článků pro ‚Právo lidu‘ – předsjezdová diskuse. Soudruh Šťastný pak vyhledá vhodné osoby z řad sociální demokracie, které článek podepíší (po poradě s příslušnými vedoucími soudruhy). Články podle návrhu soudruha Šťastného budou adresovány na redaktora Vaňka v ‚Právu lidu‘.

Soudruh Vorlas: jednání o zjištění orientace Patzákové je v běhu.

Soudruh Šťastný navrhl, aby se diskutovala platforma levé skupiny. Rozhodnuto, aby soudruh Bareš věc projednal se soudruhem Slánským, a to obojí – mládeže i všeobecná.

Soudruh Bareš doporučuje, aby byl boj levé skupiny veden konkrétně. Musí se ukázat na určitou osobu (Majer). K tomu však, jak se ukazuje, nemá levá skupina odvahy. Bylo dohodnuto, že tento podnět bude rovněž projednán (s. Bareš, s. Slánský).

Na návrh soudruha Bareše dohodnuto, aby ‚Cíl‘ s naším článkem byl zaslán zdarma všem delegátům na sjezd.

Ke sjezdu mládeže:

Soudruh Bareš podal zprávu o jednání se soudruhem Hájkem. Podle něho je prý Hájek optimista a věří v dobrý úspěch na sjezdu komisí mládeže.

Soudružka Pikhartová má dojem, že všichni z levé skupiny jsou přílišní optimisté! Na sjezdu komisí se bude rozhodovati o odtržení se od SČM. Praha chce pevně dosíci osamostatnění mládeže. Stanovisko komise mládeže KSČ je, aby se na sjezdu bojovalo až do všech důsledků. To však dává k posouzení naší komisi. Havelka je optimista. Bylo s ním dohodnuto, že předloží rezoluci k naší cenzuře.

Pro sjezd komisí jsou zajištěny dary deputací mládeže z 5 velkých závodů.

Leví soudruzi se pokusí, aby na sjezdu promluvil soudruh Havelka, vedle hlavního řečníka V. Beneše. Proti Dr. Ganzovi (pravičák) bude podán protest pro jeho příslušnost ke KSČ po revoluci.

Usneseno, aby soudruh Bareš a soudruh Havelka napsali zásadní článek o sjezdu mládeže a o zásadní linii mládeže.

Soudružka Pikhartová zařídí, aby 1) se sešli 4 vedoucí soudruzi a připravili odpor proti V. Benešovi, za 2) aby projednali zásadní politickou linii, za 3) zajistili delegáty na sjezd strany jakýmkoliv způsobem, za 4) prosadili (proti snaze o vystoupení ze SČM) alespoň rezoluci menšinovou – zůstane-li levice v menšině, za 5) otištěn organizační výzvy a zprávy ke sjezdu mládeže v ‚Právu lidu‘.

Soudruh Šťastný zajistí osobně sjezd mládeže v Brně a zajistí zapůjčení vozu pro soudruha Havelku.“

Již první výsledky komunistické snahy dosáhnout dobrovolného rozchodu národně socialistických základních organizací naznačovaly, že akce nebude mít očekávaný rozsah. Došlo k němu později a za jiných okolností a z jiných důvodů – po únorové vládní krizi.

Zpráva čtyř krajských výborů KSČ z poloviny listopadu 1947:

„Zpráva ze zásahu do krajů ve věci národně socialistické strany, přechodu členů a celých organizací.

Ústí nad Labem: (soudruh Blanický) 14. 11. 1947.

Okres Bílina: v Jenišově se činí pokus o získání celé organizace.

Duchcov: Možno získat větší skupinu.

Na dole Patria možno získat skupinu horníků a rovněž na dole Fučík.

Most: v obci Brandově se činí pokus o získání celé organizace.

Horní Litvínov: Jedná se s jedním inženýrem, který má vliv na skupinu jiných osob

Ústí – Střekov: Zaměstnanec v továrně Schicht, národní socialista, odebírá Rudé Právo, prohlašuje, že ještě nepřestoupí, ale až to udělá, že s ním půjde 60 jiných. Vliv na něho má soudruh Dušek, předseda MNV.

V okresech Děčín, Litoměřice, Teplice a Chomutov budou možnosti zkoumány.

V sobotu 15. 11. 1947 zajedou soudruzi Blanický a Innemann do okresů, kde je situace příznivá, a budou hledět přestupy urychlit a získat prohlášení jak skupin, tak i významných jednotlivců.

Kladno: (soudruh Švandrlík) 14. 11. 1947.

Situaci v okresech budou z tohoto hlediska urychleně zajišťovat. Zatím jen v Lounech je jeden zakládající člen národních socialistů, komunální pracovník, s určitým vlivem. Ten však prohlašuje, že by tuto věc udělal a s ním určitá skupina až před volbami. Podle jeho slov očekává, že prý se ve volbách objeví na naší kandidátce Jožka David a že jich pak za ním půjde více. Na uvedeného člena má vliv předseda MNV Dr. Soukup.

Hradec Králové: (soudruh Souček) 16. 11. 1947.

Náchod: Jedna organizace je připravena k přestupu, což může být učiněno během týdne. Nové Město nad Metují: Na třech místech pracují o získání větších

skupin. Získali již několik významných funkcionářů. Od těchto se pokusí získat dodatečné prohlášení písemné, co je vedlo k jejich rozhodnutí.

Hradec Králové: Ředitel plynárny Borovecký vystoupil pro nesouhlas s politikou národních socialistů a možno od něho získat písemné prohlášení.

Turnov: Řídící učitel, starý člen strany národně sociální, složil funkci a rovněž jedna žena (Kalužná). Určitá část funkcionářů projevovala nespokojenost s politikou vedení strany. Jsou tam určité rozpory, které bude možno využít.

Dvůr Králové: Mezi příslušníky národních socialistů jsou rovněž rozpory. Nespokojené vede Bóhm, legionář vážený mezi straníky levého směru, kteří jsou však v menšině. I tam bude učiněn pokus o využití situace.

Soudruh Souček do tří dnů bude mít zprávy ze všech okresů o situaci a učiněných opatření a podá zprávu do ústředí.

Mladá Boleslav: (soudruh Zima) 17. 11. 1947.

Jičín: v Rožďalovicích a Detenicích možno získat větší skupiny.

Dubá: Možno získat větší skupiny.

Mělník: Možnost získat určitou skupinu.

Soudruh Koliáš (organizační tajemník), popřípadě i jiný soudruh (Jeřábek), zajedou do uvedených míst a učiní opatření k urychlení věci.“

Od listopadu 1947 se připravovaly změny v bezpečnosti. Jednak se rušily zpravodajské útvary zemských oddělení bezpečnosti (ZOB), jednak se nově vymezovalo poslání a působnost bezpečnostního oddělení ÚV KSČ. Jeho vedoucího Jana Vodičku vystřídal Josef Pavel (dosavadní činnost oddělení se věnovala především vyřizování stížností komunistů v SNB a intervencím). Bezpečnostní komise ÚV KSČ schválila návrh plánu na reorganizaci bezpečnosti, který by vedl k personálním změnám a měl zajistit, aby na velitelská místa v okresech byly jmenovány osoby politicky spolehlivé, především komunisté. Tato akce narazila na silný odpor nekomunistických ministrů i jejich stran, a nakonec se stala jednou z příčin vládní krize. Od okresních velitelství bezpečnosti se požadovalo, aby příslušníci SNB navštěvovali veřejné schůze politických stran ve svém obvodu a podávali zprávy o „protistátních“ výrociích řečníků.

A nakonec se slovník vedoucích komunistů, ideologů a propagandistů v médiích velmi zosťil v obviňování ostatních vládních stran. Zejména u národních socialistů a sociálních demokratů se útoky soustřeďovaly na některé politiky tak, aby se stali nepohodlnými ve vedení obou stran. Na listopadovém zasedání ÚV KSČ v tomto duchu vyzněly projevy Gottwalda a Slánského.

Z konkrétních úkolů, Gottwaldem shrnutých do deseti bodů, Slánský zde vyzvedl:

„Toto zasedání Ústředního výboru vejde do dějin naší strany snad jako nejvýznamnější mezník v politice strany od května 1945.

Bude proto tak významným mezníkem, poněvadž soudruh Gottwald dal straně ve svém včerejším, vpravdě historickém, referátě strategický plán, plán, jak získat většinu národa pro naši budovatelskou politiku, pro definitivní zajištění našeho lidově demokratického režimu, pro naši další klidnou cestu k socialismu.

1. Boj proti reakci musí komunisté vést nikoli defenzivně, ale ofenzivně. Komunisté se neospravedlňují proti lživým argumentům reakce, ale sami obžalovávají reakci.

Komunisté musí ukázat, že reakce, která chce obviňovat komunisty z puče, sama připravuje puč, sama usiluje o zvrát lidově demokratického režimu.

2. Je třeba, aby se komunisté naučili vést boj proti reakci konkrétně a každodenně.

Nestačí na reakci jen nadávat, mluvit o reakci vůbec. Třeba reakci konkrétně odhalovat jako velezrádnou na základě přesvědčivých faktů o jejích útociích na naši slovanskou zahraniční politiku; ukazovat reakčníky jako rozvratníky a sabotéry na základě dokladů o jejich škůdčovské činnosti, organizování rozvratu a chaosu v hospodářství; třeba ji pranýřovat jako protistátní a protidemokratickou, dokázat, že její kritika se nejen nesrovnává s její účastí ve vládě, ale že to není už ani kritika opoziční, že její útoky sledují zvrát lidově demokratického režimu, že česká reakce mnohde přikročuje už přímo k organizování rozvratných a sabotážních skupin, které jsou ve spojení se zahraničními špionážními službami.

Naším předním úkolem je pokračovat v získávání nových členů, stupňovat nábor. Abychom dosáhli 1,5 milionu členů k 1. květnu, je třeba ještě získat 218 000 členů za 5 měsíců, tj. 45 000 členů měsíčně. Za uplynulé tři měsíce jsme získali 114 000, tj. 38 000 průměrně měsíčně. Ovšem za září a říjen jsme získali 52 000, za listopad 62 000. Takový skvělý výsledek jsme měli jen v prvních měsících po osvobození.“

Boj KSČ o moc vstoupil do rozhodující fáze. Polarizace se natolik vyhrtila, že podmínky pro kompromisy v rámci Národní fronty se omezovaly pouze na ojedinělé podružné případy. Návrhy komunistů narážely na odpor vládní většiny, která je zamítala (platy státních zaměstnanců, další znárodnění a pozemková reforma).

Do popředí se dostávaly poměry v bezpečnosti, zvláště ve Státní bezpečnosti ovládané stále víc komunisty. Na počátku prosince 1947, tedy po listopadovém zasedání ÚV KSČ a po parlamentním vystoupení ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny ostře kritizujícím Státní bezpečnost ve službách KSČ, se z Gottwaldova podnětu uskutečnil rozhovor s Drtinou.

Z Drtinova záznamu rozhovoru s Gottwaldem 12. prosince 1947:

„... Po schůzi předsednictva vlády [...] mne zadržel ministerský předseda Gottwald a měl se mnou tento rozhovor:

Gottwald: Chtěl jsem s Vámi mluvit o tom, co jste řekl včera nebo především v parlamentě, že protikomunismus není u nás vlastizradou. No, zajímalo mne, proč to říkáte teď v téhle době, taková voda na mlýn reakci. Jako byste již zapomněl, co bylo v roce 1938, že právě pod záminkou antikomunismu bylo zničeno Československo, to znamená, že jdete na linii těch, kteří pod záminkou antikomunismu republiku ohrozili. A my přece v košickém programu máme, že antikomunismus a fašismus nebudou u nás trpěny. Ostatně nevím přesně, jak to je v retribučním dekretu. My přece trestali ty, kteří se účastnili ‚Ligy proti bolševismu‘, a Vy to teď schvalujete.

Dr. Drtina: Především, to již jsem, pane ministerský předsedo, viděl dnes v Rudém Právu a chtěl jsem Vás upozornit, že je to omyl. Já naopak jsem výslovně prohlásil, že počínání Dr. Piňhové, že psala na stroji za okupace článek ‚Bolševismus – nepřítel lidstva‘, neschvaluji. Naproti tomu jsem ovšem řekl, že kritika komunismu jako světového názoru není podle našich zákonů vlastizrada. Jenže Vy mluvíte o tom, co jsem řekl já, ale nic nemluvíte o tom, co předtím řekl jiný člen Vaší vlády. A k tomu my přece nemůžeme mlčet. Nemůžeme se vystavit nebezpečí obvinění z vlastizrady. Že komunisté nejsme a že komunismus nechceme, to je náš program.

Gottwald: Vy máte pravdu, když říkáte, že podle našich zákonů protikomunismus není vlastizrada, ale nesmíte zapomínat, že nejen skutečnost, ale také zákony se pohybují a ta skutečnost někdy zákony předbíhá.

Dr. Drtina: To já také nezapomínám, však jsem také řekl, že u nás stále ještě podle našich zákonů antikomunismus není vlastizrada.

Gottwald: Jenže to, že jste řekl protikomunismus. Ono je něco jiného, je-li někdo nekomunista.

Dr. Drtina: No, že nejsem protikomunista v tom smyslu, jak Vy to myslíte, to přece dokazují tím, že jsem členem Vaší vlády. Ale jak se máme na to dívat mlčky,

na všechny ty hrozby, které jsme v poslední době slyšeli? Vy jste teď přece *beati possidentes* – a při tom si počínáte, jako by vám hrozilo bůhvíjaké nebezpečí, jako byste měli strach. A já to nebezpečí na té druhé straně nevidím. Já teď ze svého hlediska je vidím jinde. A vy, komunisté, tou svou politikou tu nedůvěru jenom vzbuzujete a sílíte.

Gottwald: To máte tak, jsou určité zákony vývoje, které jsou vždycky platné. Takovým zákonem je, že kontrarevoluce urychluje *códe* revoluce. To je zákon, proti tomu se nedá nic dělat. To já vím, to Kopecký. Ale já nemám mindráka a já také nemám strach. Ale buď revoluce, nebo kontrarevoluce. Já vím, že to vždycky vyhraje revoluce, tj. usilování o cestu kupředu, ne zpátky. Já ovšem vím, že to také někdy může vyhrát na chvíli kontr ar evoluce, ale nakonec zvítězí vždycky revoluce.

Dr. Drtina: No, to je ten rozdíl mezi námi. Vy vidíte jenom dvě možnosti, buď revoluci, nebo kontr ar evoluci. Já vidím ještě něco mezi tím. To je to, co se dnes ve světovém měřítku nazývá třetí cesta.

Gottwald: Není žádné třetí cesty.

Dr. Drtina: Já věřím, že je, jinak bych nemohl dělat tu politiku, kterou dělám. Ale já věřím více než to. Já věřím, že to ta třetí síla nakonec vyhraje. To je syntéza mezi, nechci říci kontrarevolucí, ale mezi konzervatismem a pokrokovým radikalismem. A Vaše politika vzbuzuje nedůvěru této třetí síly takovými výroky, jako byl výrok Kopeckého, a plno věcmi, které máme teď mezi sebou. Ale když již spolu mluvíme tak upřímně, tak dovolte, abych Vám řekl otevřeně, že Vy přece dobře víte, že já nejsem antikomunista v tom reakčním nebo chcete-li fašistickém slova smyslu. A kdybych viděl, že situace je obrácená, a kdybych viděl, že někdo se chce vrhnout násilně na Vás, Vy, pane předsedo, dobře víte, že bych byl mezi prvními, který by se proti tomu stavěl. Ve svém nitru teď uznáváte a víte, že mluvím pravdu.

Gottwald: No, no, ale já tedy nevím, tak se za Vás ukrývají nebo Vás postřkují, nebo Vy kryjete, nebo jak bych to měl říci, přece nechcete popřít, že u nás jsou lidé, kteří by nás nejraději i oběsili.

Dr. Drtina: Ovšem že vím, že jsou takové lidé.

Gottwald: Podívejte se ve Vaší straně, co to všechno znamená, zemědělský sjezd, věnec na hrob Švehlův, paní Zemínová přibírá zelenou barvu.

Dr. Drtina: No, to se rozumí, že s těmito věcmi nesouhlasím.

Gottwald mluvil se mnou celou dobu velmi mírným, přátelským a skoro laskavým tónem, neobvyklým v poslední době. Když jsem odcházel a když jsme se loučili, tak jsem mu řekl, že je snad škoda, že spolu nehovoříme častěji a že by se snad ledasčemu dalo zabránit a leckteré nedorozumění odstranit. Gottwald stál

již u svého psacího stolu poloobrácený ke dveřím a řekl jen, skoro poněkud rozpačitě: Myslíte!? Já nevim.“

V lednu se setkali ministři Jaroslav Stránský a Prokop Drtina s Gottwaldem, hovořili o tzv. případu Krčmaň a diskuse se stočila i na jiná vnitropolitická témata.

Záznam André Simona o Gottwaldově výkladu:

„Poslyšte, co máte za perspektivu. Já chápu, vy zastáváte [ty – pozn. K. K.], kterým dnešní režim není po vůli, kteří by nejraději byli v první republice. Jak chcete to přání realizovat, co v praxi to stanovisko znamená. To je kontrarevoluce. Vy se stavíte vývoji socialismu do cesty, zapomínáte, co nás učí historie, aby kontrarevoluce dosáhla cíle, musí být úspěšná, jinak dosáhne urychlení opaku. Na jaké síly počítáte, že u nás kontrarevoluce může zvítězit. Nemáte takové síly, důsledek bude urychlení revoluce, tak se rozhodněte. Drtina věří v třetí sílu. Nemohou říci, že nebyli varováni. Nebylo jednoho zasedání vlády, kde nebyli varováni, jednoho našeho rozhovoru.“

Proti ofenzivnímu nástupu komunistů vystupovaly ostatní politické strany, zejména národně socialistická, lidová a slovenská Demokratická. Roli iniciátora a zvláště aktivního činitele převzali národní socialisté v celostátním měřítku, na Slovensku Demokratická strana. Jejich vedoucí funkcionáři i tzv. sociálně demokratická pravice byli přesvědčeni, že stupňované komunistické tažení za většinu národa směřuje ke změně existujícího režimu, k úplné likvidaci existující demokracie, a oprávněně vytyčili boj za demokracii na prvořadé místo svého odporu.

Situace naplněná konflikty si vynucovala změnu dosavadní koncepce. Možno říci, že ještě do poloviny roku 1947 nekomunistické strany považovaly účast komunistů ve fungující Národní frontě jako záruku, že budou dodržovány demokratické principy v dohodnutém lidově demokratickém systému. V době, kdy se komunisté dostávali do izolace v Národní frontě, v její vládě a parlamentu, tyto instituce „lidově demokratické koalice“ využívaly příznivých podmínek pro zabraňování všech komunistických požadavků, návrhů a kroků na cestě k moci. Když komunistické vedení neuspělo s pokusem rozšířit Národní frontu o společenské organizace, a tak Gottwald schůze Národní fronty svolával většinou na přání jiných stran a prohlubovala se protikomunistická spolupráce tří vládních stran. Jejich představitelé na schůzkách dojednávali společný postup nebo tak činili na neformálních, náhodných,

osobních setkáních v parlamentu i při jiných příležitostech. Koordinace postupů, jejímiž iniciátory byli zejména národní socialisté, se vyvinula v protikomunistický blok, který se projevoval ve schůzích vlády a parlamentu při jednání o závažných záležitostech. Neomezoval se jen na nejvyšší stupně státních institucí, ale pronikal často i do samosprávných orgánů a do společenských organizací.

Zcela se nedařilo do protikomunistické opozice zapojit sociální demokraty. Jednak se nedařilo překonat důsledky předvolební kampaně z května 1946, kdy národní socialisté vystupovali ostře proti sociálním demokratům a proti jejich vztahu ke KSČ, vedli zápas o jejich voliče a bojovali proti sociální demokracii místo o ni. Tento stav prohloubil rozpory až v nepřátelství, které doznívalo ještě dlouho po volbách.

Sociálně demokratická levice i po neúspěšném brněnském sjezdu zůstávala důležitou silou ve straně. Komunistům se podařilo ji zformovat do značné míry v organizovaný směr a získat potřebný počet informátorů. Tato skutečnost bránila spolupráci s jinými stranami, které se obávaly, že jejich záměry, dohodnuté na poradách, se dozvědí komunisté.

Stále ještě sociální demokraté a komunisté postupovali společně při prosazování některých návrhů, zejména v ekonomické oblasti, a na oficiálních poradách se scházely delegace národohospodářských komisí obou stran.

Politicky nejbližše protikomunistické opozici stál Václav Majer. Byl považován za předního představitele pravicového směru, podporován některými předválečnými vedoucími funkcionáři strany. Někteří další vedoucí funkcionáři (Bohumil Laušman, Blažej Vilím) se připojovali proti komunistickým krokům, které ohrožovaly demokracii, ale nesouhlasili s podporou boje proti návrhům socialistického charakteru (například dalšímu znárodnění v průmyslu a velkoobchodu, pozemkové reformě aj.).

V parlamentu a ve vládě už zaznívala ostrá vystoupení proti návrhům a praktikám komunistů. Přinejmenším stejně útočně si počínal tisk nekomunistických stran. Zvláště prudce vzrostl zájem o poměry v bezpečnosti a v armádě. Nekomunistické strany včetně mnoha sociálně demokratických funkcionářů oprávněně odhalovaly poměry především ve Státní bezpečnosti a předkládaly důkazy o svém tvrzení, že Státní bezpečnost je ve službách komunistické strany. Ta ji využívá ke konstruování protistátní aktivity funkcionářů nekomunistických stran. Obviňování z takových praktik zaznívala v případech Krčmaň (šetření pokusu o atentát na tři ministry), mostecké špionážní aféry (do které zapletla ministry i generálního tajemníka národně socialistické strany), ve slovenské krizi (do které

StB zapojila vedoucí funkcionáře Demokratické strany). Na tajné schůzi vlády 27. ledna 1948 ministři uváděli další podobné případy, mimo jiné i sledování ministra výživy orgány StB. (Majerovu hospodyně navštívili dva muži a vyzvědali o něm informace).

Personální politika v bezpečnosti a armádě patřila rovněž ke stálým tématům kritiky nekomunistických stran, které odhalovaly a protestovaly proti praxi, kdy často pod záminkou reorganizace jsou členové jejich stran zbavováni velitelských či jiných vyšších funkcí a jsou nahrazováni komunisty. Také komunistické úsilí konstruovat „protistátní případy“ namířené proti ostatním stranám podnítily tyto strany ke zvýšení aktivity svých bezpečnostních a branných komisí v ústředí, krajích, okresech. Měly především úkol sledovat poměry v armádě a bezpečnosti a informovat o tom stranické orgány. K tomu vedoucí krajských bezpečnostních komisí národně socialistické strany obdrželi pokyny na poradě v ústředí v lednu 1948. Již v létě 1947 se konala porada vedoucích funkcionářů strany s generály armády, kteří byli členy strany nebo je považovali za příznivce své politiky.

Ze zápisu o výsledku účastníka porady generála Heliodora Píky:

„V létě 1947, snad v červnu nebo červenci, jsem byl telefonicky pozván restaurátérem a nájemcem Representačního domu v Praze Vašatou do jeho bytu na čaj s tím, že se čaje zúčastní několik politických osobností a několik důstojníků. Čaj trval od 17 hod. asi do 19:30 hod., Když jsem přišel do bytu restaurátéra Vašaty, uviděl jsem tam tyto osoby: Vašata, Dr. Zenkl, Dr. Drtina, prof. Ripka, Dr. Krajina a ještě několik civilních osob, jejichž jména neznám, byli to političtí činitelé národně socialistické strany a konečně generálové Žák, Hudeček, Hošek, Klabálek, Kutlvašer a jeden plukovník, na jehož jméno se nepamatuji. Přišel jsem již po 17. hodině a čaj už byl v plném proudu. Jak jsem zjistil, byl to čaj politický, vlastně byla to informativní porada představitelů armády s politickou delegací národně socialistické strany. Když jsem přišel do místnosti, mluvil právě Dr. Zenkl o tom, že organizace československé armády není dobrá v tom smyslu, že organizace armády není ještě hotová, že se na ní ještě nepracuje a že politické kruhy národních socialistů nejsou vůbec informovány o organizaci československé branné moci, že na některých vedoucích místech technických, resp. velitelských funkcích jsou komunisté, že důstojníci, příslušníci národně socialistické strany, jsou pronásledováni, že zasloužilí legionáři, příslušníci národních socialistů, jsou propouštěni, že obranně zpravodajská složka armády je vedena komunistou Reicinem v duchu komunistickém, přes kterého tyto složky má v rukou KSČ, že totéž platí o osvětové

službě, že ministr národní obrany je svým charakterem slabý a podléhá vlivu komunistů, že na velitelských funkcích SNB jsou výlučně komunisté, na ostatní věci se již nepamatují. Dr. Zenkl se pak zmínil, že v těchto otázkách chce mítí národně socialistická strana jasno, proti těmto nezdravým zjevům chce strana bojovat a o některých výše uvedených zjevech bude národně socialistická strana interpelovat ministra národní obrany. Dr. Krajina mluvil zejména o SNB v shora uvedeném smyslu. Dr. Drtina ve svém projevu ostře kritizoval generála Svobodu a nazval ho slabochem a nazval ho loutkou v rukou KSČ. Ripka potom vytýkal přítomným generálům, že dopouštíme, aby legionáři, členové národně socialistické strany, byli z armády propuštěni. Ripka dále poukázal na to, že důstojníci, členové KSČ, velmi intenzivně pracují, a proto je nutné, aby důstojníci národně socialistické strany podobně pracovali, bojovali proti výše uvedeným nezdravým zjevům a nebáli se.

Z přítomných generálů mluvili tito:

Generál Klapálek na výtku profesora Ripky, že dopouštíme, aby zasloužilí legionáři, členové národně socialistické strany, byli propouštěni z armády, a na ujištění a na výzvu, že se nemáme ničeho obávat při prosazování spravedlivých požadavků národně socialistické strany ve smyslu projevu Dr. Zenkla, reagoval v tom smyslu, že národně socialistická strana se nikdy nezastávala důstojníků, kteří v armádě pracovali v intencích národně socialistické strany.

Generál Hudeček ve svém projevu souhlasil s názory národně socialistických politiků a potvrdil správnost jejich informace.

Generál Žák mluvil ve stejném smyslu jako generál Hudeček.

Nepamatují se, v jakém smyslu mluvil generál Hošek a shora uvedený plukovník.

Já jsem ve svém projevu zdůraznil, že na organizaci armády se pracuje a že vláda bude v brzké době o výsledcích této práce informována a že návrh nové organizace armády bude vládě také v brzké době předložen ke schválení. Potvrdil jsem skutečnost ohledně legionářů s poznámkou, že na takto uprázdněná místa přijdou opět legionáři. Navrhl jsem přítomným politikům, aby o konkrétních otázkách jednali přímo s ministrem národní obrany a náčelníkem hlavního štábu, se kterým určitě konkrétní případy ke spokojenosti vyřídí. Podotkl jsem, že s konkrétními požadavky se mohou národně socialističtí politikové obrátiti na mě s tím, že se budu snažit jim vyjiti vstříc.

Připouštím, že některý z národně socialistických politiků vytkl při tom, že československou armádu organizujeme po vzoru ruské armády. Na to odpověděl jeden z přítomných generálů, připouštím, že jsem to byl já, že organizování

armády se děje podle československého vzoru a že na území ČSR je pouze několik desítek důstojníků ruské armády, kteří jako instruktoři v našich učilištích obeznamují frekventanty s používáním sovětské výzbroje, jíž je naše armáda vyzbrojena.

Přítomní důstojníci k projevům národně socialistických politiků zaujali souhlasný postoj a slíbili, že se budou zasazovati o to, aby požadavky přednesené národně socialistickými politiky byly realizovány.

Ještě my, přítomní důstojníci, jsme namítali, že v zájmu nápravy musí národně socialistická strana dát i k dispozici materiály o konkrétních věcech a jen při znalosti konkrétních případů můžeme zakročovati, bylo dohodnuto, že takto bude se dít v budoucnosti.

Na čaji bylo mluveno o tom, že všechny politické strany, kromě národně socialistické strany, mají branné komise, proto za souhlasu všech přítomných bylo rozhodnuto, že národně socialistická strana rovněž přistoupí k organizaci těchto komisí, aby pomocí těchto mohla realizovat svoje požadavky. Bylo rozhodnuto, že v branných komisích v budoucnu budou důstojníci radit politickým národně socialistickým činitelům, jak mají postupovat v branných otázkách.

Během rozhovorů a projevů byla probírána také nálada v armádě. Nevím, kdo z přítomných důstojníků v této souvislosti řekl, že důstojnický sbor není jednotný, že se v něm projevují zvláštní mezery v důsledku politického rozvrstvení podle jednotlivých politických stran.

Při probírání otázky, podle níž na význačných vedoucích místech jsou komunisté, bylo usneseno, že komunističtí velitelé ze zodpovědných míst mají býti odstraněni. Šlo zejména o odstranění plukovníka Reicina z funkce přednosty obranně zpravodajského oddělení ministerstva národní obrany. Připouštím, že v této souvislosti bylo rozhodnuto a usneseno odstranit i generála Dr. Procházku z funkce náčelníka Hlavní správy výchovy a osvěty. Před rozchodem bylo rozhodnuto, že v zájmu úspěšného vyřešení rozhodnutých otázek, budou přítomní udržovat v budoucnosti styk. Při rozchodu jsem prohlásil generálu Klapádkovi, že tento čaj možno charakterizovat jako „huntování“.

Příštího dne po čaji jsem hlásil náčelníku hlavního štábu, že jsem se účastnil čaje, jehož se zúčastnili někteří národně socialističtí politikové, s tím, že hodlají interpelovati v některých otázkách ministra národní obrany a že je možno, že i k němu přijdou s určitými požadavky. Generálu Bočkovi jsem také hlásil, že se čaje zúčastnili i jiní vyšší důstojníci. Při hlášení jsem se generálu Bočkovi nabídl, že bych mohl zprostředkovat schůzku mezi ním a národně socialistickými politiky. Generál Boček mi odpověď nedal.

Po tomto čaji jsem přišel příležitostně do styku s představiteli národně socialistické strany, a to:

Na plese Autoklubu v Praze někdy začátkem února 1948 jsem se setkal s Dr. Zenklem. Dr. Zenkl se mne ptal, proč jsem proti zkrácení prezenční služby. Já jsem mu odpověděl, že o zkrácení bude možno uvažovat později. Při jiné příležitosti, bylo to patrně někdy v lednu 1948 opět na nějakém plese, se mne Dr. Zenkl zeptal na to, jaký člověk je generál Boček, já jsem Dr. Zenklovi odpověděl, že s generálem Bočkem se může domluvit, aby ho navštívil.

V únoru 1948 jsem se setkal v budově předsednictva vlády s prof. Ripkou, bylo to právě v době, kdy Národní fronta jednala o rozporech v ní vzniklých. Prof. Ripka se mne ptal, zda je československá armáda spolehlivá. Já jsem se ho ptal, jak to myslí. Ripka mi odpověděl, že to myslí pro případ, kdyby KSČ podnikla nějakou akci. Já jsem Ripkovi dal odpověď, že je to příliš delikátní otázka, ale že by armáda respektovala rozkaz, který by obdržela od svého vrchního velitele prezidenta Dr. Beneše.

Téhož dne v budově předsednictva vlády na chodbě mne zastavil na malou chvíli Dr. Drtina a sdělil mi, že podle jemu známých informací KSČ připravuje násilnou akci. Více mi neřekl. Na nic se mne nevyptával.

Národní socialisté se pokoušeli získat své informátory v komunistické straně. Chtěli mít zprávy jak o poměrech v této straně, tak zejména o chystaných akcích. Generální tajemník Vladimír Krajina sice na jedné důvěrné poradě oznámil, že mají informace od pracovníka aparátu ÚV KSČ, ve skutečnosti se jednalo o funkcionáře, kterého pověřilo příslušné oddělení „ke spolupráci“ s národně socialistickou stranou, aby poskytoval úmyslně nepřesné, neúplné a falešné informace. Pokusy národních socialistů získat informátory, kteří by obstarali informace z vedení nebo z okruhu vedoucích funkcionářů, se nedařily.

Ve stručnosti lze shrnout, že představy, úvahy i politická praxe vedení komunistické strany o československé cestě k socialismu procházely několika etapami. Před návratem do osvobozené republiky, kdy ještě nevěděli, jaké pozice strana ve společnosti získá, předpokládala exilová skupina sloučení tří k socialismu se hlásících stran. V sociální demokracii se sice v roce 1945 „slučovací“ hlasy objevily, komunistické vedení však považovalo slučování za předčasné. Po únoru 1948, kdy komunistická strana už mocenský monopol měla, se stalo sloučení formou likvidace sociální demokracie. Tehdy se také objevily zprávy o připravovaném sloučení se stranou socialistickou (bývalá národně socialistická), ale pro

komunisty měla větší význam existence strany než její zánik, protože poslušně plnila roli převodové páky monopolní moci KSČ a navozovala jakousi „demokratickou“ fasádu režimu.

Zpráva KSČ o možném slučování stran z června 1945:

„Pokud jde o otázku sloučení naší strany se sociálně demokratickou stranou, resp. i národně socialistickou stranou, říkáme, že dosud tuto otázku nestavíme na denní pořádek, že se musí nejprve vykrystalizovat politická proudění uvnitř těchto stran, že nejprve musí dojít k vyjasnění programových otázek. Mluvíme o sjednocení jen všeobecně a hlavní důraz klademe na upevnění spolupráce v rámci bloku, na akční spolupráci v koordinačních výborech, na všech úsecích veřejného, politického, hospodářského i kulturního života.

Národně sociální strana. Ve vedení národně sociální strany jsou lidé Benešovi a provádějí jeho politiku. Odmítají jakoukoli myšlenku na možnost sloučení s komunistickou stranou a naopak se sbližují, přesto, že jsou v bloku se stranou lidovou. Sledují plán Benešův, který otevřeně mluví o tom, že v českých zemích budou jen tři strany, že levé křídlo sociálních demokratů půjde ke komunistům a pravé k národním socialistům, a chce z národně sociální strany vytvořit silnou stranu středu. [...] Vedení [národních socialistů – pozn. K. K.] se stále více orientuje na podchytení reakčních elementů. Ve své agitaci projevuje tendence opozičnosti, nepřímo se snaží kritizovat vládu. [...] [Lidová strana – pozn. K. K.] projevuje ve své politice nejvíce reakčních tendencí. Projevuje největší aktivitu mezi rolníky, přijímá do svých řad nejvíce bývalých agrárních aktivistů, pracuje velmi skrytě. [...] Ve své veřejné agitaci mluví velmi hlasitě o slovanské politice, o spojenectví se Sovětským svazem, mluví formálně pro vládní program, ale v praxi jej tiše sabotuje.“

Změnu v úvahách i politické praxi komunistického vedení na cestě k mocenskému cíli způsobil výsledek parlamentních voleb v roce 1946, jejichž důsledky se odrazily ve všech politických stranách. Po nečekaně vysokém vítězství (téměř 40 % v českých zemích) už v diskusi na ústředním výboru KSČ zazněla myšlenka na získání většiny hlasů ve volbách 1948. V lednu 1947 ústřední výbor KSČ vyhlásil svůj hlavní cíl – získat 51 % hlasů. Tento postup byl zdůvodňován aktivizací „reakce“ ve vedení ostatních stran a narůstajícími obtížemi při prosazování návrhů komunistické strany.

Neúspěch sociální demokracie ve volbách vzbudil ve straně ostrou kritiku členů a funkcionářů, kteří byli přesvědčeni, že příčinou nejhoršího zisku voličů

v českých zemích byla neohraničená spolupráce s komunisty a ve straně i ve vedení vyvolal politické vyhranění napravo i nalevo – k národním socialistům a komunistům – a posiloval pravicový směr. Pro parlamentní cestu komunistů vznikl problém – nejistota v podpoře sociálně demokratických poslanců při hlasování o sporných návrzích v Národním shromáždění.

V analýze voleb vedení strany národně socialistické se promítlo zklamání z dosaženého výsledku druhé nejsilnější strany (o 10 % méně hlasů než získala KSČ). Nemalá část členů a funkcionářů očekávala dokonce vítězství. Vinu za neuspokojivý výsledek přičítali vedení strany. Vedení proti tomu argumentovalo tím, že kořeny volebního výsledku se nacházely v Moskvě a v Košicích, v jednání s komunisty o Národní frontě, programu poválečného uspořádání republiky a utváření vlády. Při těchto jednáních (podle Drtiny) působil strach. Obávali se postupu komunistů, kdyby jejich návrhy (např. Košický vládní program) odmítli. Pro příští období stanovili následující postup strany, a sice uplatnit důsledně svou pozici druhé nejsilnější strany ve vládě a v parlamentu a překonat pozůstatky dřívějšího strachu. Druhou příčinu volebního výsledku vedení spatřovalo v náskoku, který komunisté získali tím, že zatímco oni v londýnském exilu „museli úřadovat“, vykonávat vládní a s tím spojené práce, komunisté v Moskvě se připravovali na činnost po osvobození (např. vládní program, sestavení vlády a také vytváření svých organizací, národních výborů apod. na území osvobozeném sovětskou armádou).

Rovněž lidová strana se netajila nespokojeností s třetím místem ve volbách dosaženým v českých zemích. Skupina zvláště nespokojených se snažila prosadit změnu politiky Národní fronty. A také provést personální výměnu ve vedení strany. Jejich požadavky se nepodařilo prosadit, hlavní představitelka kritiků dosavadního vedení poslankyně Helena Koželuhová byla vyloučena z lidové strany.

Autor-komunista – informace o povolební situaci v Československu (pravděpodobně pro Moskvu) psal: „V obou těchto stranách se před volbami dostaly do popředí pravicové živly, které byly přesvědčeny, že jim volby přinesou veliké vítězství. Obě tyto strany ve své volební agitaci používaly reakčních hesel a hlásaly, že volební výsledek bude znamenat změnu dosavadního lidového a demokratického kurzu politiky v Československu. Volební neúspěch těchto stran má své důsledky uvnitř těchto stran.“

V národně socialistické straně měl výsledek voleb za následek, že vedení strany odsunulo do pozadí některé „nejreakčnější“ činitele (Feierabenda).

Veliké vítězství oslavovala Demokratická strana Slovenska. Získala téměř dvě třetiny hlasů na Slovensku a ve slovenských národních orgánech i v mnoha okresech dosáhla monopolní pozice. Mezi příčinami tohoto úspěchu zaujímala přední, ne-li prvořadé místo skutečnost, že na půdě této strany se integroval do poválečného politického života (slovenský) politický katolicismus. V komunistické straně Slovenska pokus podobného druhu neuspěl. Vítězství svazku agrárního směru a politického katolicismu změnilo pro vedení KSČ Slovensko v nejslabší článek republiky. Gottwald nejdříve uvažoval o postavení Demokratické strany mimo vládu a Národní frontu, tedy do opozice, ale uvědomil si nebezpečí kroku, kterým by dvě třetiny slovenských voličů neměly zastoupení ve vládě. Navíc by ještě posílil Demokratickou stranu ve slovenské společnosti, rozšířil prostor pro uplatnění její převahy ve slovenských národních orgánech a podpořil protičeské nálady slovenské společnosti.

Úvahu o vyřazení z vlády vystřídal jiné řešení, pro které komunisté získali souhlas českých politických stran: účast slovenských demokratů ve vládě podmínit omezením pravomocí slovenských národních orgánů. V době, kdy komunisté zahájili svoji ofenzivu k monopolní moci, však ještě překáželo postavení Demokratické strany ve Sboru pověřenců. Ke změně došlo v rámci řešení tzv. spiknutí na Slovensku a složení nového Sboru pověřenců se změnilo. Uvedené úpravy, prosazované komunisty, obsahovaly tzv. druhá a třetí pražská dohoda.

Třetí fáze cesty komunistů k moci začala v druhé polovině roku 1947 ofenzivou. Ústředí i krajské stranické orgány ukládaly základním organizacím zesílit nábor nových členů, dokonce usilovat o převod skupin nebo celých organizací nekomunistických stran do KSČ – s výjimkou sociálních demokratů, jejichž výstup by oslaboval levicový směr v jejich straně.

Přes víru ve volební vítězství se už ve straně prosazovaly i názory funkcionářů pochybujících o možnosti volebního vítězství a doporučujících změnit poměry sil už před volbami. Prvními kroky byly sjezdy závodních rad, rolnických komisí a případná generální stávka. Zvlášť významný byl další posun komunistického ústředí vzhledem k vedení nekomunistických stran: stanovilo si za úkol zbavit vedení stran a Národní frontu tzv. reakce.

V nástinu zprávy ÚV KSČ (zřejmě pro sovětské vedení) před brněnským sjezdem sociální demokracie se hovoří o napětí v Národní frontě, o sílící reakci v nekomunistických stranách, o seskupování tří stran v antikomunistický blok. Boj KSČ o 51 % voličů je třeba „... chápat jako úkol formovat ve stranách demokratická, pokroková křídla. Výsledkem událostí je formování pravého a levého

křídla uvnitř sociální demokracie. [...] Na sjezdu sociální demokracie buď zvítězí levice, a tím pevnější bude svazek se sociální demokracií, anebo dojde v sociální demokracii k rozkolu, a bude možno se alespoň opírat o menšinu sociální demokracie. Klademe si za úkol v národně socialistické straně formovat levici, která je pro socialistický blok, a máme za to, že je možná i opozice ve straně lidové. Tímto způsobem bude možno, aby strana v rozhodujícím střetnutí s reakcí se mohla opírat o silné levé proudy v druhých stranách, aby na nové základně mohla formovat pokrokové síly v Československu, aby se dále mohla opírat o jednotné odbory, o mládež, družstva. [...] Podle všech známek je prezident velmi vážně nemocen. Přesto však zasahuje do posledních politických událostí. – Vyslovil pochybnosti v milionářské dani a nepřijal demisi Majerovu. [...] Straně je jasné, že nadcházející volby budou mít charakter mocenského boje s reakcí, která se pokusí mobilizovat všechny svoje pozice. Úkol KSČ je většinou národa zajistit další vývoj. Strana se opře o dosavadní výsledky, o levici v masových organizacích a to vše dává naději na vítězství ve střetnutí.“

Formování levicových skupin v nekomunistických stranách se příliš nedařilo a výsledek brněnského sjezdu sociální demokracie rozrušil jistotu těch, kteří považovali volební vítězství jako nejúčinnější cestu k mocenské dominanci. Poměry v Národní frontě se vyostrovaly natolik, že hrozil propad KSČ do izolace. Za této situace vystupoval do popředí záměr zbavit vedení nekomunistických stran „reakce“ organizováním vnitřní opozice.

Na přelomu let 1947–1948 vydalo ústředí KSČ závaznou výzvu komunistickým funkcionářům ve státních institucích a v orgánech hospodářského řízení, aby využívali plně svého postavení k boji „proti reakci“. Zvláštní pozornost se zaměřovala na obsazení velitelských míst v bezpečnosti komunisty a na neutralizaci armády.

Gottwald a jeho vedení předpokládali, že nekomunistické strany se pokusí či již už připravují puč a pád vlády, ustavení úřednické vlády, a pro takový případ by připadla významná role bezpečnosti a armádě. V nové vládě by komunisté měli zastoupení menší nebo vůbec žádné. V úvahu přicházela i druhá podoba „puče“ – tři strany protikomunistického bloku budou brzdit činnost vlády, popřípadě i parlamentu odmítáním návrhů a vyvoláváním zásadních rozporů a zasahováním a omezováním pravomocí komunistických ministrů.

V prvním případě chabé výsledky a nedělnost vlády vyústí v její pád a v úřednickou vládu.

V druhém případě omezování pravomocí ministrů komunisté chápali jako snahu podřídit své ministry kontrole zvláštních vládních komisí složených ze

zástupců všech stran, které by rozhodovaly o sporných i jiných kritizovaných opatřeních ministra. V této souvislosti stojí za zmínku výrok zaznamenaný A. Simonem po únorovém rozhovoru s Gottwaldem: „Mně šlo o to – demokraticky, ústavně, parlamentně [zvítězit – pozn. K. K.], předpoklady jsou.“ Stejně vyzněla i již zmíněná informace ÚV KSČ pro Moskvu z podzimu 1947: v boji proti „reakci“ opřít se o výsledky práce strany, o výsledky dvouletky, o přípravu pětiletky, což je základna pozitivní volební agitace, o levici v nekomunistických stranách a v masových organizacích, „... vše to dává naději na vítězství ve střetnutí“.

Vývoj událostí se ubíral jiným směrem. K mocenskému rozhodnutí došlo před parlamentními volbami. Předvolební kampaň zapadla do jiné situace. Organizování „levicových skupin“ v nekomunistických stranách se nacházelo v zárodečném stavu a jejich přechod v opoziční hnutí (kromě sociální demokracie) se nekonal. Vedoucí funkcionáři nekomunistických stran byli přesvědčeni, že komunisté připravují puč k dosažení monopolní moci, a považovali za svou povinnost tomu zabránit. V jejich úsilí je utvrzovala jejich pevná víra ve vlastní předpověď, že komunisté ve volbách nezískají většinu a provedou puč. Stejně působily i činy bezpečnosti (případ Krčmaň, slovenská krize, mostecká špionážní aféra a další akce) a zřetelné komunistické kroky k úplnému ovládnutí bezpečnosti. Představitelé tří nekomunistických stran se na několika převážně dvoustranných schůzkách radili o společném postupu proti komunistické ofenzívě. Využili dvou příležitostí, kdy se ve vládě shodli s ministry sociální demokracie a zamítli dva komunistické návrhy: na úpravu platů státních zaměstnanců, druhý se týkal poměrů a činnosti Státní bezpečnosti. Tři nekomunistické strany vyvolaly vládní krizi, ale pádu vlády nedosáhly. Nedonutily komunisty k ústupkům, ani se nekonaly jimi předpokládané předčasné volby, ve kterých by nad komunisty vyhráli.

Akce Státní bezpečnosti, určované a prováděné komunisty, jakož i počínání jejich funkcionářů v jiných oblastech aparátu státního a hospodářského řízení, nejen ohrožovaly ostatní strany, hlavně však odporovaly demokratickým principům tehdejšího lidově demokratického režimu a potvrzovaly oprávněné obavy, že dosažení mocenského cíle komunistů znamená zánik demokracie vůbec.

Nekomunistické strany si vzaly poučení z parlamentních voleb 1946. Jejich vedení si uvědomilo, že jedním ze zdrojů tak vysokého výsledku komunistů byla masová strana (přes jeden milion členů v českých zemích) a její akceschopnost, zvláště funkcionářských sborů. Toto poznání se u nekomunistických stran promítlo v organizování získávacích akcí nových členů, ve zvýšené péči o funkcionářské sbory na všech úrovních a v připravenosti mobilizace stran. Všechny tři strany

sice zaznamenaly zvětšování členské základny, avšak dohromady se počet jejich členů stále pohyboval na úrovni počtu organizovaných komunistů. (Navíc u všech stran – včetně komunistické – velká část nových členů pocházela z řad rodinných příslušníků dosavadních členů anebo voličů strany.)

Po květnových volbách 1946 se v místních a okresních národních výborech formovaly protikomunistické bloky a stále přibývaly další. Z komunistického ústředí přicházely na nižší orgány pokyny k rozbití bloků v národních výborech.

V říjnu 1947 se v plánu oddělení lidové správy ÚV KSČ pro podzimní kampaň psalo: „Sociální demokraté čím dále tím více vystupují do popředí jako iniciátoři protikomunistických bloků v národních výborech. Straně se dosud nepodařilo likvidovat ty bloky, které byly vytvořeny při obnově národních výborů [po květnu 1946 – pozn. K. K.]. V poslední době se daří likvidovat bloky prostřednictvím lidové strany. Bloky je ovšem třeba co nejdříve odstranit, abychom mohli zahájit účinnou předvolební kampaň.“

Krátce na to už plán práce do konce roku 1947 ukládal konkrétní úkoly: zjistit v každém okresním a místním národním výboru blok, určit způsob jeho rozbití a „... navázat styk s některou stranou nebo osobou mající společný zájem ve prospěch okresu, obce atd.“ Výsledky této snahy a směrnic však zůstaly za očekáváními.

Oprávněný odpor nekomunistických stran měl své slabiny. Především začal pozdě, protože nevyužily poznatky a závěry z analýzy volebních výsledků v roce 1946, nepromítly do svého postupu zkušenosti z nepřijetí Marshallova plánu a včas nedocenily vliv Informačního byra a velmocenské politiky sovětského vedení. Zůstávaly pod vlivem obavy z budoucího Německa a z toho vyplývajících vztahy k SSSR jako ochrany před Německem. Postrádaly organizovanou politickou sílu nutnou pro boj s komunisty – chyběly jim tzv. politické rezervy, zálohy (masové organizace) a nepřipravovaly vlastní řady na takové střetnutí, k jakému vývoj směřoval. Až pozdě se odhodlaly k mobilizaci svých členů a příznivců, k výzvě a organizování veřejného masového vystoupení odpůrců komunistů.

Pokračovaly v praxi, že rozhodující střetnutí svedou v parlamentu a ve vládě. Vedoucí činitelé tří stran se nepoučili z už získaných zkušeností, že komunisté, jakmile nemohou své požadavky prosadit v parlamentu, ve vládě či v Národní frontě, „hodí boj na ulici“ (např. milionářská daň, pozemková reforma). V takovém případě zůstávala nekomunistickým stranám velmi malá, téměř žádná naděje na úspěch.

Vedoucí i nižší funkcionáři nekomunistických stran, zvláště národní socialisté, byli přesvědčeni, že v mocenském zápase o demokracii zvítězí, že ve volbách komunisté nezískají oněch vyhlášených 51 % hlasů, protože český a slovenský národ nedovolí likvidaci demokracie. Rovněž počítali s tím, že vyhrají i boj o vesnici. Členové a příznivci nekomunistických stran vkládali velkou naději v prezidenta Beneše. Vedoucí činitelé tuto víru upevňovali. Prezidenta uznávali a respektovali jako vůdčí osobnost, předního bojovníka za demokracii, jako hlavní oporu v tomto zápase. Tuto vůdčí roli mu přisuzovali v době, kdy byl nemocen, navíc s ním národní socialisté ztratili dřívější spojení. Dosud spojení s prezidentem udržovali jen prostřednictvím politického referenta v kanceláři prezidenta republiky Jana Jíny (kancléř Jaromír Smutný přímý styk s prezidentem omezoval). Tuto slabinu si uvědomili a pokusili se (zřejmě Drtina z pověření Zenkla) o to, aby roli spojky přejala Hana Benešová.

Po jednání s paní Benešovou 6. listopadu 1947 následoval krátký Drtinův rozhovor s prezidentem. Z Drtinova výkladu, ke kterému prezident stručně sdělil obsah rozhovoru s Gottwaldem předcházejícího dne, vyjádřil ministr uspokojení nebo přesvědčení (nebo jen naději), že komunisté si netroufají překročit určitou hranici ve svém tažení k moci. Jedním z podnětů k tomuto poznání byl nedávný neúspěch komunistického, již zmíněného návrhu na rozšíření Národní fronty, což by vedlo k likvidaci dosavadního parlamentního systému. Také prezident uznával význam výsledku sporu o Národní frontu. Zároveň varoval nad přílišným optimismem, neboť komunisté budou ve svém úsilí dále pokračovat. V příštích týdnech se předpovědi prezidenta potvrdily.

Drtinův záznam o rozhovoru s paní Benešovou a panem prezidentem republiky dne 6. 11. 1947:

„Paní Benešová mne přijala toho dne v 14:30 hodin na moji žádost, která spočívala v tom, aby umožnila mně a Zenklovi, po případě vůbec vedení národně socialistické strany, abychom v těchto kritických dnech politických, a pokud pan prezident není zcela zdrav, měli možnost takových styků s panem prezidentem, které by nám dávaly záruku, že jich nemůže být žádným politickým směrem zneužito. Řekl jsem paní Benešové, že nás k této žádosti, kterou jí předkládám po dohodě se Zenklem, vede zkušenost posledních tří týdnů i doby, kdy byl pan prezident na Slovensku a v Sezimově Ústí a kdy jsme si několikrát nebyli jisti, zda byl pan prezident správně, netendenčně a nezkresleně informován. Řekl jsem jí dále, že my jako strana máme v úředním okolí pana prezidenta důvěru

jedině k Dr. Jínovi, ale že se opět stalo, že Dr. Jína nemohl referovat panu prezidentovi přímo, nýbrž jen prostřednictvím pana kancléře nebo Dr. Klingera. Nemůžeme také sami posoudit, kdy se Dr. Jína jako politický referent k panu prezidentovi nedostane proto, že pan prezident jej skutečně přijmout nemůže, nebo kdy se tak stane proto, že je třeba zájem, aby ho pan prezident nepřijal. To nemusí být jen politické důvody, ale osobní, prestižní atd. Sám to dobře znám z vlastní zkušenosti. Je to lidské, já to chápu, rozumím tomu, ale myslím, že nyní je zájem nejen náš, ale také pana prezidenta a konec konců zájem republiky, aby styk s vedením národně socialistické strany, jež je nesporně střediskem odporu proti komunistům, a panem prezidentem republiky byl obstarán s naprostou jistotou a bezpečností.

Paní Benešová naše stanovisko plně pochopila, naznačila mně, že dnes je to především v rukou lékařových, že to musí respektovat, stejně tak, jako mi naznačila, že kancléř Smutný má snad schopnost nebo znalost pana prezidenta takovou, že dovede šťastně formulovat i zprávy nepříjemné tak, aby pana prezidenta nerozčilovaly, a naznačila také případ, kdy snad jeden úředník nereferoval takovým šťastným způsobem a působilo to na klid pana prezidenta tak potřebný k jeho uzdravení. Konstatoval jsem na to, že my to plně chápeme, že plně respektujeme také otázku, jak a co je vhodné referovat vůbec a k dnešnímu zdravotnímu stavu pana prezidenta zvláště, ale že jde jen o to, abychom my měli jistotu, že když v takových kritických dnech, jaké byly na příklad včerejšek a předvčerejšek, pan prezident nemůže přijmout nikoho z nás, ale přijme na příklad ministerského předsedu Gottwalda, abychom si byli jisti, že k tomuto rozhodnutí dochází skutečně z důvodů lékařských a ne ze žádných jiných. Aby tomu paní Benešová lépe rozuměla, řekl jsem jí, že na příklad víme, že přes to, že my jsme respektovali, že v této kritické situaci bude s panem prezidentem hovořit pouze Gottwald, že naproti tomu v kanceláři byl názor, že pan prezident nemá přijmout Zenkla, ale má přijmout generála Svobodu. Proto prý, že když generál Svoboda uslyší stanovisko pana prezidenta, že bude jinak a lépe postupovat v ministerské radě. To je názor naivní. Generál Svoboda si vsadil na jednu kartu a bude s ní hrát potud, pokud by se nepřesvědčil, že převaha sil se přiklonila k trumfu jinému. Ale nebude-li pan prezident informován o tom, jak také my věci vidíme, pokládám to za nebezpečí. Kdo to nechápe, je buď politicky naivní, anebo naopak příliš chytrý. A znám-li někoho ze spolupráce politické v tak těžkých a různých dobách, jaké prožíváme od prvního dne, kdy jsem přišel do blízkosti pana prezidenta, vím-li o něm, že v době, kdy u nás vládla de facto pravice, stál napravo ode mne, kdežto nyní, kdy

u nás vládne levice, stojí nalevo ode mne, pak musím být k němu přinejmenším opatrný. Proto jsem chtěl paní Benešovou na tyto okolnosti upozornit a současně ji požádat, aby dala souhlas k tomu, aby v dnešní situaci, kdykoli je toho třeba a nemůže informovat o našem stanovisku pana prezidenta přímo Dr. Jína, aby mohl referovat jí a jejím prostřednictvím panu prezidentovi. Paní Benešová naznačila, že by dávala přednost tomu, kdybychom mohli k ní přijít přímo já nebo i Dr. Zenkl, ale když jsem jí vysvětlil, že mám na mysli zejména ony kritické dny, kdy se ani jeden ani druhý nemůžeme z jednání vzdálit a kdy se situace mění třeba od hodiny k hodině, schválila plně tento postup a dala mně souhlas k tomu, abych Dr. Jínu informoval, že jsme tento postup smluvili.

Když jsem odcházel a byl jsem již dole v podchodu, volali mne zpátky. Pan prezident, který toho dne ležel, protože měl opět záchvat meniera, mne přijal v posteli. Zdál se mně přepadlý, byl bledý a po záchvatu trochu zesláblý. Začal ovšem ihned politicky: „Tak máte velké starosti.“ – „Nu ano, máme, pane prezidente, ale myslím, že jsme si přezkoušeli tím svým postupem v Národní frontě, že komunisté přece jen si netroufají jít přes určitou hranici, a to myslím, že je dobré znamení a že je to pro nás důležité.“

Pan prezident mně do toho vpadl: „Ano, netroufají si, ale budou se stále pokoušet, jak by to šlo. Řekl jsem včera Gottwaldovi, aby pochopil, že národní socialisté mají k němu nedůvěru a mají ji právem. Takový postup, jaký zvolili s tou Národní frontou, nemůže jejich důvěru vzbuzovat a posilovat.“

Protože jsem viděl, že pan prezident se při reprodukci rozhovoru s Gottwaldem vzrušuje, přerušil jsem ho takto: „Ano, bude Vás, pane prezidente, zajímat, že pak večer, po tom jednání ve vládě, Gottwald oslovil Ripku a řekl mu – tak co to znamená, co Vám je, co proti mně máte.“ Hrozně se tomu divil, ale uzavřel ten rozhovor tím, že si musí s Ripkou o tom pohovořit.

Pan prezident soudil, že to už snad bylo také pod vlivem jeho rozhovoru s Gottwaldem a já jsem dodal, že je vidět, že dělají sice politický nátlak, jednak patrně pospíchají před sjezdem sociální demokracie a za druhé před londýnskou konferencí. Řekl jsem, že máme informace stále, že snad Sověti projevují na mezinárodním fóru v posledních dnech mírnější postup.“

Na přelomu let 1947 a 1948 se sporná témata mezi komunisty a dalšími stranami vyvinula v konflikty těžko řešitelné dohodou a byla odkázána na bojová hlasování ve vládě, parlamentu, v nichž komunisté stále více ztráceli naději na úspěch. Několik konfliktů, u kterých byla oboustranná neústupnost, už nemohlo

vyřešit ani bojové hlasování. Někteří vedoucí politici hovořili o latentní politické krizi. Přes mnoho protikladných stanovisek měli aktéři sporů jedno společné – vzájemné podezírání z přípravy politického puče. Čelní komunisté z postupu soupeřů vyvozovali jejich cestu k vytlačení KSČ z vlády a nastolení úřednické vlády. Ve vedoucích kruzích nekomunistických stran už od poloviny roku 1947 (zejména u národních socialistů oplývajících iniciativností a aktivitou v probíhajících sporech) sílilo přesvědčení, že komunisté směřují k rozhodujícímu kroku, pokusu o nastolení monopolní moci v rozporu s demokratickými principy parlamentního systému. Nekomunistické strany tehdy považovaly za svoje poslání a povinnost takovému průběhu zabránit. V jejich vedení většina věřila v možnost svého vítězství, nechyběli však jedinci, kteří trpěli pochybnostmi.

Vládní krize

Nepřekonatelné rozpory mezi vládními stranami ochromovaly vládu a řešení naléhavých problémů. Když ve vládě neprošel komunistický návrh na úpravu platů státních zaměstnanců a vládní většina schválila proti hlasům komunistických ministrů návrh sociální demokracie, začalo se vedení KSČ vážně obávat, že se ve vládě i v parlamentu propadne do izolace. Odpovědělo organizováním masové nátlakové akce, přípravou sjezdu závodních rad a rolnických komisí. Takový postup obsahoval zárodky i možnost přerůst v realizaci názoru, který mezi vedoucími komunisty měl dosud pouze jen několik příznivců a propagátorů – změnit masovými akcemi poměr sil vyjádřený ve volbách, a tak dosáhnout zvratu ve volbách následujících.

Odpověď komunistického vedení na rozhodnutí čtyř ostatních stran sice charakterizuje krizový stav ve vládě, ale to ještě nezpůsobilo přechod k otevřené vládní krizi. Přímým podnětem se stalo jiné téma – poměry a činnost bezpečnosti, v prvé řadě StB. Spory v této věci probíhaly již v roce 1945, a zvláště se zostřily od poloviny roku 1947, ale od té doby se cílevědomé komunistické úsilí o ovládnutí bezpečnosti stupňovalo. Tomu odpovídalo i zaměření činnosti státně bezpečnostního útvaru, příprava zmíněných akcí proti nekomunistickým stranám.

Proti poměrům, personálním záležitostem a nezákonným praktikám bezpečnosti vystupovaly nekomunistické strany, zvláště aktivně národní socialisté. Funkcionáři těchto stran oprávněně spatřovali v aktivitě komunistů v bezpečnosti ohrožení existující demokracie. Tato obava je spojovala v boji za demokracii a vedla k zvýšenému úsilí. Komunisté nejen odmítali kritiku poměrů a ovládání bezpečnosti jednou stranou, ale odpovídali útoky na ministerstvo spravedlnosti. Konflikty se měnily v boj mezi dvěma mocensky významnými resorty – bezpečností a justicí, mezi dvěma ministerstvy – vnitra a spravedlností. Tento spor přerostl v tak vážnou překážku v práci vlády, že v sobě obsahoval možnost otevřené vládní krize. Zmíňme proto několik událostí, které k takové krizi směřovaly:

Dne 27. ledna 1948 na schůzi vlády (bez účasti Gottwalda) ministr spravedlnosti reagoval na prohlášení klubu komunistických poslanců na jeho projev v parlamentu 22. ledna o tzv. krčmaňském a olomouckém případu, které nejen rozhodně odmítlo Drtinovo tvrzení o zneužívání bezpečnosti komunistickou stranou, ale velmi ostře zaútočilo proti ministerstvu spravedlnosti a obvinilo jej ze stranického zneužívání justice. Ministr Drtina svůj výklad rozšířil o další případ, tzv. mostecký (P. Reichl a spol.), kdy Státní bezpečnost nasadila své agenty-provokatéry, a zejména bezpečnostní vyšetřovatelé vynutili na některých vyslýchaných doznání, že o jejich „protistátní činnosti“ vědí ministři Zenkl, Drtina a generální tajemník Krajina. Po dramatické diskusi, v níž komunisté rozhodně odmítali návrh národních socialistů na vytvoření komise ministrů, která by prověřila stížnosti na ministerstva vnitra a spravedlnosti (sociální demokrat Majer místo komise doporučoval, aby se stížnostmi zabývali resortní ministři). Jednání o Drtinově zprávě vláda přerušila do návratu svého předsedy Gottwalda z dovolené.

Záznam André Simona o rozhovoru Huberta Ripky s Jaromírem Dolanským v souvislosti s komunistickým návrhem na reorganizaci bank:

„... Ripka navrhl, aby odložili usnesení, až se vrátí Gottwald. Dolanský – nemůžu ustoupit. Ripka totéž. – Poměr v Národní frontě. Ripka: Nerozumím, co se děje. Co chcete. Mohli byste nás rozpustit. Myslíme, že tou cestou nechcete jít. Dolanský: To nechceme dělat. Jdeme vlastní cestou. Chceme udržet Národní frontu, chceme klidný vývoj. Ripka: To já vím, v Jugoslávii se divili, že se zastáváte komunistů. Ale mně je nepochopitelné, že připouštíte takové metody jako v SNB a vnitru. To mě mate. Jsem přesvědčen, že to nedělá Nosek. Dolanský: Líčil případ. Olomoucký státní zástupce požádal o asistenci SNB [nečitelné slovo – pozn. K. K.], aby oblehli vilu olomouckého policejního ředitele, chtěli hledat zbraně, chtěli ho zatknout.

Kam to ženete... Ve vládě Drtina vytahuje jednu věc proti nám. Je těžko se dohodnout, když se takový způsob dělá. Ve vládě se nechce jednat. Ripka: Nejsem s tím spokojený. Co by bylo možné podniknout. Dolanský: Jestli to tak poženete dál, žádné meritorní [nečitelné slovo, jednání? – pozn. K. K.]. Ripka: Rychlé volby. Když mluvil o Zenklovi – naši blázní. Chtěl bych mluvit s Gottwaldem. Rozcházelí jsme se s tím, že [Ripka – pozn. K. K.] vyhledá Gottwalda.“

Dne 12. února přednesl v parlamentním bezpečnostním výboru Vladimír Krajina velmi ostrou kritiku ministerstva vnitra, a zejména obvinil Státní

bezpečnost z nezákonných činů, a Krajinovi se přidali poslanci tří nekomunistických stran.

Z projevu V. Krajiny 12. února 1948:

„... Lituji, že není přítomen pan ministr Nosek a že je zde aspoň pan pověřenec vnitra, a učinil toto sdělení:

1) Na tajné schůzi vlády dne 27. 1. 1948 bylo mluveno o vyzvědačském případě mosteckém. V této souvislosti nechce předbíhat výsledkům vyšetřování, uvádí jen, že domnělí spiklenci – cizí agenti – byli agenty provokatéry, kteří tam byli nasazeni Státní bezpečností.

2) K článku Rudého práva z 31. 1. 1948 o případu domnělého provokatéra Václava Hořčice uvedl, že v říjnu 1947 dostal se Hořčic do Mostu-Záluží a tam s legitimací národně socialistické strany se odvolával na Zenkla. Poněvadž tento případ byl krajně podezřelý, byl předán Státní bezpečnosti v Mostě, ta ho však propustila na svobodu. Kriminální policie ho pak vyšetřovala na svobodě pro homosexualitu. Strana národně socialistická má zjištěno, že zmíněný Hořčic v doprovodu členů Státní bezpečnosti přijel do Mnichova Hradiště, kde oznámil, že KSČ v Mostě chystá spiknutí a má tam zbraně. V dalším pokračoval, že Hořčic je vyloženým provokatérem KSČ [...]

Má mnoho důkazů, že Sbor národní bezpečnosti a zvláště Státní bezpečnost provádí vyloženě komunistickou politiku a pracuje ne pro stát a všechno občanstvo, ale jen a to výlučně pro KSČ. S tím souvisí další zjevy, které jen toto tvrzení prokazují. Projev plukovníka Kryštofa 12. 12. 1947 na Kladně a později v Hradci Králové, že povyšování budou jen příslušníci KSČ, sdělení bezpečnostního referenta v Českých Budějovicích Nového, že budou odstraněni všichni příslušníci i jiných politických stran do pohraničí a že to co dělá a je za to zodpovědný jen své straně, jsou jen některé z mnoha případů. I úředníci ministerstva vnitra tak mluví a mluví ještě zřetelněji, jako odborový rada Veselý v Hradci Králové, kam přijel státním vozem, tedy na útraty státu, a kde řekl příslušníkům SNB, že mají lidem, kteří budou pronášet hanlivé výroky proti státu, přerazit třeba obě ruce a že se jim nic nestane. Tento úředník měl prohlásit, že členové SNB mají pozorovat ostatní členy sboru a své poznatky hlásit ne svým velitelům, ale v sekretariátě, rozumí se KSČ. Veselý též řekl, že i kdyby Hora dělal kotrmelce, že si své, rozumí se KSČ, prosadíme.

Povážlivé jsou výroky ministra Noska na velitelském shromáždění dne 28. 1. 1948 o tom, že bude přísně zakročeno a že sboru budou odstraněni ti

členové sboru, kteří podávají zprávu o stavu v naší bezpečnostní službě jiným politickým stranám.

Podobně mluví i jiní velitelé a úředníci bezpečnostní služby, např. 2. 2. 1948 odborový rada Veselý prohlásil, že jen členové KSČ jsou spolehliví. Při návštěvě osobního tajemníka ministra Spurného a plukovníka Jiříkovského v Karlových Varech, rovněž na státní útraty autem, prohlásili tito, že strana za volebního boje použije proti ostatním politickým stranám všech prostředků, které jsou vhodné k pošpinění těchto jiných stran. Plukovník Jiříkovský řekl: „Buďte věrni straně, která vás bude potřebovat.“ v Kutné Hoře řekl Jiříkovský, který tam též přijel úředním vozem, že KSČ získá 51 %, a pak ze sboru půjde každý, kdo nemá legitimaci KSČ. Rovněž formulace výnosu Hlavního velitelství SNB z 11. 2. 1947 č. 1799/47 dův. stanoví jednoznačné stanovisko k otázce nekomunistů ve SNB:“

Sociálně demokratický poslanec J. Kubát:

„Vracím se znovu k řeči pana ministra vnitra z 29. 1. 1948 na velitelském shromáždění SNB, v němž mimo jiné mluvil proti intervencím poslanců a zdůraznil, že nejde o intervence ve smyslu § 22 ústavní listiny, ale o veřejný zájem, který je jednáním bezpečnostních orgánů porušován. Táže se, zda pan ministr Nosek chce sám dodržovat ústavu a zruší nezákonné orgány, které zákon zrušil (zprav.), při čemž uvedl, že velitelé SNB si týdně chodí do ústředního sekretariátu KSČ pro rozkazy. Po zkomunizování složky StB přichází nyní na řadu kriminální služba, kde jsou odstraňováni nekomunisté, a všeobecně se postupuje tak, že členu sboru se dá krátká lhůta, aby si rozmyslel, zda chce vstoupit do KSČ, a když nevyhoví, je odstraněn třeba tak, že je povýšen na vyšší místo a odstraněn z dosavadního postavení. Státní bezpečnost přijímá bývalé agenty zemských odborů bezpečnosti, kteří nemají kvalifikace a nejsou odborníky. Nechce tyto případy zveřejňovat, poněvadž tím nechce dělat ostudu republice.“

Poslanec lidové strany Bunža:

„Plní příkaz svého klubu a výkonného výboru strany, když sděluje, že jsou zneklidnění bezpečnostními poměry u nás. Neprovádí se zákon o národní bezpečnosti, zpravodajská služba existuje dál, ze sboru jsou odstraňováni nekomunisté, zvláště z velitelských míst, jsou prováděny změny a reorganizace jen za účelem dalšího posílení pozic KSČ (Dr. Bezděk, Brno a jiní), členové sboru jsou nuceni vstupovat do strany. Ale i jiný zjev nutí lidovou stranu, aby touto cestou protestovala. Jsou obviňováni její poslanci, jako Bruckner a Benda, že na schůzích mluví proti

státu, a ihned toto tvrzení, neprokázané a mnoha svědky popírané, je dáváno k dispozici tisku a rozhlasu, aby bylo využito v boji proti straně. Zatímco člen strany a Okresního národního výboru v Hustopečích Hrdlička, který 64 měsíce seděl v koncentračním táboře, byl suspendován a zatímco stejně byl suspendován Martínek z Hranic, na druhé straně nebyla dlouho provedena suspenze člena Zemského národního výboru Glozky a Ing. Bedřicha z Teplic. Tito byli členové KSČ, oni strany lidové. Člen KSČ v Mariánských Lázních Kouba prohlásil, že kdo vstoupí do strany, bude mít u ní ochranu a nic se mu nemůže stát, tj. přece vyložené porušení ustanovení § 23 Zákona na ochranu republiky. Dále cituje oběžník sekretariátu KSČ z 5. 1. 1948 č. 2485/48 dův., v němž se ukládá všem, aby byli kontrolováni a sledováni krajští tajemníci lidové strany, poněvadž podaří-li se je vzít před volbami do vazby, bude tím vznesen neklid mezi ostatní funkcionáře strany. Tento oběžník podepsal Slánský. Jiný oběžník ZV-SNB v Brně z 22. 1. 1948 ukládá, aby i na schůzích byli přítomni členové Státní národní bezpečnosti v civilu, kteří by si sedli vedle spolehlivého občana, aby si mohli zaznamenat výroky řečníka a vystoupit proti němu jako svědkové. Žádá, aby pan ministr vnitra byl požádán, aby o těchto věcech udělal projev ve sněmovně, aby tak byla obnovena opět důvěra.“

Po velmi bouřlivé diskusi, v níž komunističtí poslanci odmítali vznesená obvinění, přijal výbor usnesení v šesti bodech, aby ministr vnitra odpověděl na přednesenou kritiku bezpečnosti. Pouze dva body usnesení schválil výbor jednomyslně, ostatní proti hlasům komunistů.

Dne 12. února ministerstvo vnitra obdrželo dvě zprávy informátora Státní bezpečnosti – agenta V-101 (Valerij Vilinský), který pracoval jako tajemník ministra Ivana Pietora a měl styky s funkcionáři všech nekomunistických stran:

„V 11:40 hod. telefonoval ze sněmovny agent V-101, aby pan ministr vnitra dnes vůbec na zasedání vlády nechodil, protože je připraven těžký útok jak proti jeho osobě ve formě požadování jeho suspenze, tak bude projednáván návrh o vytvoření komise pro ochranu občanských práv ve volbách.

Situace vypadá tak, že prý by to mohla být poslední schůze vlády, plk. gen. št. F. Janda.“

Po ukončení schůze vlády dorazila další zpráva: „Agent V-J01 sdělil tuto zprávu: „Dr. Lettrich a náměstek předsedy vlády Dr. Štefan Kočvara velmi intenzívně vyjednávají s národně socialistickou stranou. (V Praze.) plk. gen. št. F. Janda “

Schůze vlády 13. února, které předsedal Gottwald, se vyčerpala diskusí k jedinému bodu – ke sporům z minulého zasedání. Opakovala se, rozšiřovala

a vyhrocovala obviňování a útoky. Pozice ministrů k opěťovanému požadavku na ustavení ministerské komise vyšetřující stížnosti na dvě proti sobě stojící ministerstva se neměnily. Zaznívala velmi ostrá slova.

V tomto zápasu, který vylučoval možnost dohody pro neústupnost obou protivníků, se vynořilo nové téma sporu. Do úřadu předsednictva vlády se dostavil náhle poslanec národně socialistické strany Ota Hora se zprávou o rozkazu zemského velitele SNB pplk. Dybala o reorganizaci bezpečnostního sboru v Praze a personálních přesunech na místech osmi velitelů obvodních oddělení – odvolávání národních socialistů a jmenování komunistů. Tato personální výměna odpovídala usnesení bezpečnostní komise a oddělení ÚV KSČ.

Sdělení o změnách velitelů v Praze přednesl ve vládě sociální demokrat, ministr Majer:

„... Již dnes (kdy nebyl přítomen ministr vnitra V. Nosek) chce promluvit o jiné věci, o které dostal informaci teprve dnes odpoledne. Souvisí to do určité míry s předmětem dnešního jednání a vzbuzuje veliký rozruch v kruzích národní bezpečnosti v Praze, jelikož má jít o šest nebo osm oblastních velitelství nebo obvodních velitelství Národní bezpečnosti v Praze.

Ministr byl informován, že se chystá výměna velitelů těchto obvodů, a kdyby se to uskutečnilo v souvislosti s dnešní situací, muselo by to, i kdyby to bylo tisíckrát odůvodněno, vzbudit nový další velký rozruch, protože by se takové opatření v daném okamžiku nemělo provést.“

K Majerovu sdělení se přidal Drtina s dalšími poznatky:

„Také na některých velitelských stanicích mají být uskutečněny změny. Přitom se mají na místa dostat vesměs příslušníci komunistické strany, ale naproti tomu se odstraňují a přecházejí důstojníci SNB vyšších hodností a s delší pracovní dobou, kteří mají výbornou kvalifikaci, a opomíjejí se tímto způsobem ve prospěch mladších a méně kvalifikovaných kolegů jen proto, že jde o členy komunistické strany. Toto opatření bylo učiněno zřejmě právě v předvečer dnešního jednání vlády a musí tedy vyvolat nejen rozruch a nedůvěru v kruzích nekomunistických členů národní bezpečnosti, ale také nejhlubší nedůvěru členů vlády ostatních politických stran. [...] navrhuje, aby se vláda usnesla, že ukládá ministru vnitra, aby odvolal rozkaz zemského velitele SNB pplk. Dybala o změně na osmi velitelských místech obvodních velitelů SNB v Praze, který byl včera vydán.“

Proti návrhu rozhodně vystoupili komunističtí ministři. Argumentovali tím, že (stejně jako dřívější návrh na vyšetřovací komisi) by omezoval pravomoc ministra.

Gottwald: „... Opakuje, že komunistická strana nemůže akceptovat návrhy ministra spravedlnosti a že nemůže uhnout praxi, která by důsledně musela vést k tomu, že by ministři této strany, která je daleko nejsilnější, nemohli pak vyvíjet součinnost. Mohl by se vždy pak od případu k případu utvořit antibolševický blok ve vládě, který by brzdil ústavní činnost komunistických ministrů.“ Ministr J. Stránský „... poukazuje na to, že o nějakém antibolševickém bloku nemůže vůbec být řeči“. Po následující diskusi o tom, zda vláda má právo takové úkoly ministři ukládat nebo naopak, zda ministr je povinen rozhodnutí respektovat a splnit, přijala vláda proti vůli komunistů jasné usnesení.

Usnesení vlády:

„Vláda, vyslechnuvši doplňující zprávu ministra spravedlnosti o stavu trestního řízení vedeného u krajského soudu v Olomouci v trestní věci směřující k vypátrání pachatelů atentátu na tři členy vlády a trestních řízení vedených v některých trestních věcech u krajského soudu trestního v Praze pro zločin přípravy úkladů o republiku a vojenské zrahy, resp. v souvislosti s příslušným řízením, a provedši o těchto zprávách a o otázkách státní bezpečnosti podrobnou rozpravu, se usnáší, že

a) ukládá ministru vnitra, aby zastavil výkon, po případě odvolal rozkaz zemského velitele Sboru národní bezpečnosti pplk Dybala o změně na osmi velitelských místech obvodních velitelů SNB v Praze, který byl vydán dne 12. února 1948;

b) ukládá svému předsednictvu, aby se podrobně zabývalo stížnostmi vznesenými na orgány ministerstva vnitra, Státní bezpečnosti, Sboru národní bezpečnosti, ministerstva spravedlnosti a orgány tomuto ministerstvu podřízené ve schůzích vlády věnovaných debatě o těchto věcech, včetně dnešní schůze, a aby předsednictvo podalo vládě zprávu o výsledku svého jednání

s případnými návrhy tak, aby vláda mohla o věci pojednat ve schůzi, kterou bude mít v úterý dne 24. února 1948;

c) ukládá ministrům vnitra a spravedlnosti, aby zařídili, aby do doby, než vláda o zprávě svého předsednictva podané podle ustanovení písm. b) rozhodne, nebyly činěny žádné osobní změny v ministerstvu vnitra, v orgánech Státní bezpečnosti a na velitelských místech Sboru národní bezpečnosti, ani v ministerstvu spravedlnosti a u orgánů jemu podřízených.

Provedou: členové předsednictva vlády a ministři vnitra a spravedlnosti.“

Pro první bod usnesení hlasovali ministři nekomunistických stran včetně sociálních demokratů. Komunisté byli proti. Další dva body – b) a c) – přijali všichni přítomní členové vlády.

Dne 17. února dopolední schůzi vlády zaplnilo jediné téma – splnění usnesení z 13. února ministrem vnitra. Krátce před dvanáctou hodinou Gottwald schůzi přerušil a odjel o situaci informovat prezidenta Beneše. Po návratu z Hradu pokračovala stejně bouřlivě schůze vlády, kterou Gottwald přes Zenklův odpor přerušil. Oznámil příští schůzi na 20. února, na které ministr vnitra přednese své stanovisko ke kritice bezpečnosti.

Nastalo dvoudenní období porad vedoucích funkcionářů politických stran. Ještě po schůzi vlády se sešlo předsednictvo ÚV KSČ, které přijalo výzvu k občanům. Ve výzvě, kterou připravoval Václav Kopecký, se upozorňovalo na vážnost situace.

Dne 12. února se konala schůze komise Národní fronty, která se zabývala přípravou ústavy, ale zejména národní socialisté podmiňovali svou účast splněním vládního usnesení z 13. února. Schůze skončila odchodem zástupců lidové strany a strany národně socialistické. Večer zasedalo předsednictvo této strany.

Ministr Václav Majer informoval prezidenta Beneše o počínání komunistů. Vyslovil úvahu o možnosti, že komunisté připravují puč. Večer se sešlo představenstvo sociální demokracie a vymezilo stanovisko k současné situaci: nevytvářet blok proti komunistům a současné konflikty řešit v rámci Národní fronty.

Komunistické vedení přijalo a 15. února zveřejnilo „Stanovisko k situaci“. Obracelo se s výzvou k občanům, aby byli připraveni „... v zárodku zmařit jakékoli podvrtné záměry reakce“. Vnitrostranickou cestou uložilo svým funkcionářům uvést stranu do „bojové pohotovosti“. Současně ministr vnitra vyhlásil stav pohotovosti pro některé útvary bezpečnosti, včetně pohraničních pluků.

Ze zápisu o schůzi předsednictva národně socialistické strany 18. 2. 1948:

„Schůzi zahájil předseda bratr Dr. Zenkl sdělením, že v důsledku platových úprav zaměstnancům ohlásila ústřední rada odborů svolání sjezdu. Současně sdělil, že v poslední schůzi vlády nebylo vyřízeno usnesení předcházející schůze, týkající se bezpečnosti.

V důsledku toho naše delegace nezúčastní se dalších jednání dotud, dokud nebude splněno usnesení vlády.

Bratr poslanec Vandrovec podal zprávu o přípravách o sjezdu Ústřední rady odborů. Bratr ministr Ripka žádá, aby byla vydána výzva, aby naši zástupci se

neexponovali na sjezdu, a ostatní, kteří nejsou účastníky sjezdu, aby zůstali doma a vystříhali se případným debatám na ulici.

Stejného názoru je bratr poslanec Firt.

Následovala debata, které se zúčastnili sestra Zemínová, Matouš, Kadlčík, Záčková, Dr. Loubal, Šolc, Tichota, Mikuláš, Dvořák, Boháč, Dr. Suchý, Krajina, Drtina, kteří vesměs souhlasili s návrhem ministra Ripky a někteří z nich uvedli, že některé podniky jedoucí na sjezd, dostaly volnou ruku k rozhodování, a nebyly předsednictvem vázány. Současně navrhuje zřízení fondu bratrské pomoci. Jeho návrh byl schválen.

Bratr ústřední tajemník Matouš upozorňuje, že bude nutno svolat ústřední výbor strany, neboť od jeho posledního zasedání uplynula již delší doba. Současně doporučuje vydání svolání ke stoupencům týkající se náborů.

Bratr senior Šolc doporučuje, aby svolání připravil bratr Dr. Stránský.

Stejně stanovisko zaujal i poslanecký klub strany. V dopoledních hodinách jednala delegace národně socialistické strany (Zenk, Ripka) s prezidentem Benešem. Informovala jej o svém postupu v současné situaci, o své neúčasti na schůzích vlády, pokud nebude splněno vládní usnesení z 13. února. Podle později zveřejněné Ripkovy knihy o únoru 1948 sdělili svou úvahu i o demisi a jejich postup prezident schválil. (Beneš po únorovém převratu toto sdělení rozšiřované funkcionáři nekomunistických stran nepotvrzoval.) O dvouhodinovém rozhovoru včetně prezidentova souhlasu s jejich postupem ještě týž den informovali některé vedoucí představitelé lidové a demokratické strany a také své poslance.

Devatenáctý únor byl naplněn jednáním vedoucích orgánů nebo funkcionářů všech politických stran, také návštěvami u prezidenta a setkáními delegací stran.

Komunistické ústředí už 17. a 18. února mělo ze Státní bezpečnosti zprávy od informátorů, že lidová strana podpoří rozhodnutí národních socialistů neúčastnit se schůzí vlády do realizace vládního usnesení z 13. února.

Zpráva agenta V-101 z 19. 2. 1948 (14:15 hod.):

„Na včerejší poradě národních socialistů, lidovců a demokratů bylo přijato stanovisko, že dokud se nesplní vládní usnesení, nedostaví se tito na schůzi předsednictva vlády. Otázka plnění vládního usnesení ve věci bezpečnosti se tím stala spojkou se schválením výsledků porad tří zahraničních ministrů.

Národní socialisté hájí své požadavky zdůrazňováním, že v SNB se začínají nekomunisté vzpřimovat a že už jen proto nelze již tuto věc nechat anebo povolit.

Dnes o 16:00 hodině koná se ve Šrámkové kabinetu další porada. Agent V-101 připomíná, že kupodivu inspirátorem požadavků opozice je hlavně Msgre Hála velmi radikální, ale podle starých zvyklostí na veřejnosti je velmi rezervovaný. Na této poradě bude se jednat o odročení Národní fronty a o tom, zda se má jít do páteční schůze vlády, či nikoliv. (Jelikož agent V-101 bude přítomen, podá ještě dnes večer zprávu.)

Demokraté budou rezervovanější, neboť počítají s tím, že kdyby komunisté se s národními socialisty dohodli, pak jim národní socialisté prostě ze všech závazků mohou utéci. Budou toho názoru, aby se do vlády šlo, avšak aby se její program nerozšiřoval o zprávu o výsledcích porad tří zahraničních ministrů, jinými slovy, aby se projednaly jen věci bezpečnostní.

Za této situace je, podle názoru agenta V-101, rozumné:

- 1) aby ani v Praze, ani na Slovensku komunistický tisk vůbec neútočil na Demokratickou stranu (přitom poukazuje na dnešní článek v Rudém právu o ministru Majerovi a shledává jej velmi netaktickým vzhledem k slušnému postoji dnešní sociální demokracie),
- 2) aby se ministr vnitra ve své zprávě omezil na prohlášení, že opatření, o nichž rozhodla vláda, byla provedena.

Posledním se vezme vítr z plachet národním socialistům i lidovcům a celá opoziční skupina, podle agenta V-101, vyhraje vlastně nikoliv otázku bezpečnosti, nýbrž pouze oněch deset nebo jedenáct „policajtů“, o které se formálně v usnesení vlády jedná. A to považuje agent V-101 za prohru.

Agent V-101 dále radí, že je zapotřebí vyhýbat se argumentu, že ministroví vnitra nelze nadiktovat personální opatření. Tuto zásadu porušil prý již sám pan předseda vlády, když ministroví dopravy „nadiktoval“ generála Stanovského. Tohoto argumentu může být nyní proti ministru Noskovi použito.

Na zítřejší zasedání vlády byli slovenskými vládními činiteli přizváni Dr. Lettrich a kanovník Cvinček, protože pražští slovenští představitelé nechtějí sami rozhodovat o otázce ke komu se přidat.

Prezident Beneš posuzuje dnešní vládní krizi s ironií, což agent V-101 charakterizuje jako velmi nebezpečné. Takto prý prezident jednal též s předsedou vlády při jejich poslední schůzce, kde mu připomenul nutnost plnění vládních usnesení.

Všeobecně u národních socialistů převládá dojem, že komunisté ztrácejí nervy. Sjezd odborů je jimi tipován za ne tak bombastický a významný ani rozhodující, jak prý komunisté chtějí. To se již spíše obávají sjezdu zemědělců, který pokládají za daleko významnější.

Posudek:

Zprávy jsou velmi cenné a získány u náměstka předsedy vlády Kočvary nebo od ministra Pietora, který je získal u ministra Ripky a náměstka předsedy vlády P. Zenkla.“

Komunistické vedení se po těchto zprávách rozhodlo jednat se sociálními demokraty o vládě socialistů. Gottwald, Slánský a Kopecký na schůzce s Laušmanem, Tymešem a Vilímem narazili na odmítnutí jejich návrhu včetně slibu rozšíření jejich účasti ve vládě. Večer jednali Laušman a Tymeš se Zenklem a Drtinou a přislíbili jim podporu v boji o uspořádání poměrů v bezpečnosti na zítřejší schůzi vlády. Národní socialisté však se o možnosti demise nezminili, protože věděli, že takové řešení, jež by vedlo k rozpadu Národní fronty, sociální demokraté odmítají.

Prezident Beneš dopoledne přijal delegaci sociální demokracie. Vyslovil souhlas s jejich postojem, aby se vzniklé rozpory řešily v rámci Národní fronty, a souhlasil s jejich neústupností ve splnění vládního rozhodnutí z 13. února. Odpoledne (16:00 hod.) se na Hradě uskutečnilo jednání s Gottwaldem. Předseda vlády prezidenta informoval o zhoršující se situaci ve vládě, zejména kvůli aktivitě národních socialistů. Zmínil se o jejich úvahách o rozbití vlády a také o úřednické vládě. Prezident rozhodně ujišťoval, že on žádnou úřednickou vládu nebude jmenovat a nová vláda by byla za Gottwaldova předsednictví.

Na setkání vedoucích funkcionářů tří nekomunistických stran Petr Zenkl informoval o jednání s prezidentem a o rozhodnutí vedení jeho strany podat příští den demisi, nebude-li splněno usnesení z 13. února. Zástupci lidové a slovenské Demokratické strany s postupem národních socialistů souhlasili a svoji podporu spojovali se souhlasem jejich stranického vedení. Vedení Demokratické strany po prudké diskusi o demisi změnilo původní usnesení a s demisí souhlasilo. Schválilo postup ministrů a poskytlo jim právo na určení dalšího postupu podle politické situace, včetně demise. Ve večerních hodinách zasedalo představenstvo sociální demokracie. Po dramatické diskusi přijalo usnesení, usilující o uklidnění v Národní frontě, o splnění rozhodnutí z 13. února. O svém postupu hovořili s Gottwaldem. Pozdě večer Gottwald informoval vedení své strany o jednání s prezidentem a o závěrech sociální demokracie. Převládlo přesvědčení, že příští den lze čekat demisi ministrů tří stran.

Odpoledne náhle a nečekaně přiletěl do Prahy náměstek ministra zahraničí SSSR Valerij Zorin a za dvě hodiny (17:00 hod.) se vrátil americký velvyslanec L. Steinhardt.

Večer obdrželi vedoucí komunisté zprávu informátora Státní bezpečnosti, že 19. 2. 1948 v 17:00 hod. odpoledne se konala v ústředí národně socialistické strany důvěrná schůzka vedoucích tajemníků ústředí za předsednictví Dr. Krajiny. Schůzka se konala ve čtvrtém poschodí v zasedací síni, číslo dveří 408. Krajina na této schůzi řekl údajně následující:

„Doba je nabitá politickými událostmi. Samá spiknutí, atentáty apod. My se dnes už po určitých zkušenostech díváme na slovenské spiknutí jinak než z počátku. Kolik podobných spiknutí bylo již odhaleno a přitom ani ve věci Hořčice ani Krčmaň nesplnilo SNB úkol. U nás se podobná cesta neosvědčí, tak jako se osvědčila v Bulharsku, Jugoslávii a Maďarsku – Češi jsou jiný národ. Ovšem jsou ještě lidé, kteří věří ještě i po odhaleních ministra Drtiny Rudému právu. Tím se potvrzuje, že se daří komunistická goebbelsovština; že totiž stokrát opakovaná lež je nakonec pravdou.

Krčmaň se vůbec měla zaretušovat. Mám o tom zprávy. Věc ale přijde před soud a vyjde najevo celá řada věcí. Byl již největší čas, že jsme to odhalili – později by to šlo velmi těžko. Podrobnosti vám vyprávět nebudu z důvodů bezpečnostních. Znam metody komunistů a vím, že se snaží tajemníka národních socialistů podplatit. Nechci a nevěřím, že by to byl někdo z Vás, kdo by se podplatit dal, ale vidím tu mezi vámi cizí tváře, které ještě dobře neznám.

Drтина udělal jednu chybu, a to že z činu neobvinil celé vedení KSČ. Za to jej ještě Hodinová napadla. Komunisté nám vyhrožují a snaží se pomocí agentů provokatérů národní socialisty diskriminovat. Např. na Mostecku, Teplicku a Ústecku vyskytoval se nějaký Podivín – jménem. Věděl jsem o něm dávno. A najednou se objevil v mostecké aféře. Tato aféra byla akce proti nám. Odhalení a šetření dělalo ministerstvo vnitra a ministerstvo národní obrany. Znáte jméno (Reicin)? v obou případech – v ministerstvu vnitra i na ministerstvu národní obrany je to jedna a táž osoba. Zatčení měli vypovídat proti mně, Drtinovi a některým našim poslancům. Dozvěděl jsem se o všem. Mé jméno bylo v protokolu a jeden svědek byl donucen po vyčerpávajícím výslechu, aby podepsal výpověď, že já jsem dával instrukce. Ovšem svědek prohlásil, že to před soudem opraví, ale to na komunisty neplatí, protože ti už to dávno dali veřejnosti. V aféře měli vystupovat také Angličané, ale ukázalo se, že to byli agenti- provokatéři z StB, a mohu vám prozradit, že dodnes nebylo proti nim ještě nic podniknuto, ani nedostali obsílku. Víme o všem. Víme, proč to je. Podařilo se nám včas zabránit mnohým podobným útokům a spiknutím namířeným proti nám, jako např. na Českobudějovicku.“

Až druhý den, 20. února, získali nejvyšší představitelé KSČ informaci jiného spolupracovníka StB o včerejší události:

„Od spolehlivého informátora pochází tato zpráva: Včerejšího dne pořádal italský vyslanec Taccoli večeri, které se zúčastnila řada vynikajících osobností z diplomatických i domácích kruhů, převážně členů strany lidové, pokud se týká českých hostů. Nálada byla velmi špatná. Stálým předmětem hovoru byla politická situace, která byla hodnocena jako kritická. Hostitelé projevovali nejvážnější obavy, pokud se týká dalšího vývoje politické situace v Československu. Velvyslanec Steinhardt, který se večere též zúčastnil, byl velmi nervózní a tělesně ve velmi špatném stavu: zcela zelený v obličeji. Je otázkou, zda příčinou byl let do Prahy, nebo zprávy, kterých se mu zde dostalo.

Přední činitelé strany lidové jsou v nejvážnějších starostech a posuzují situaci jako zlou.

Vzhledem k předešlému je velmi zajímavé, že na jiné večeri, pořádané jiným pražským zahraničním diplomatem, prohlásila paní Ripková, že situace se vyvíjí zcela podle přání a plánů strany národně socialistické. Tato strana prý zřejmě na vývoji získá. Výtečná nálada manželky ministra zahraničního obchodu dokazovala, že je o svém tvrzení skutečně přesvědčena. Velvyslanec Dejean, který byl hostem téže společnosti, rovněž vyslovil optimistický názor. Informátor dokládá, že podle jeho mínění je Dejean příliš chytrý, než aby se dalo předpokládat, že projevil skutečný názor, a že spíše opak je pravdou. V této společnosti byl hodnocen přílet Zorinův jako příspěvek k řešení situace. Vládl názor, že Zorin byl vyslán maršálem Stalinem, aby přibrzdil radikální postup Gottwaldův ve chvíli, kdy by jím mohly být zhoršeny napjaté mezinárodní poměry.

Události 19. února proběhly v předvečer vládní krize, která trvala fakticky šest dní.

V následujícím líčení budeme sledovat každý krizový den, některé i podrobněji. Popis se opírá o informace z různých archivních pramenů, o zprávy informátorů a funkcionářů politických stran a o sdělení vnitrostranickou cestou apod. Některé dokumenty zařadíme do textu vcelku, některé jen zčásti.

Následující kapitola také obsahuje některé názory na příčiny a hlavně řešení vládní krize, přílohy se omezují na dokumenty většího rozsahu.

20. únor 1948, pátek

Přehled událostí

Na 10. hodinu byla svolána tajná schůze vlády, na které měl ministr Nosek podle usnesení vlády z 13. února podat zprávu ve věci přeložení osmi důstojníků z SNB. Do zasedací síně se dostavili jen ministr Ludvík Svoboda a ministři sociální demokracie.

10:15 hod.

Gottwald písemně vyzval ministry, aby se dostavili na schůzi vlády, na níž se shodli na posledním zasedání.

Ministři stran národně socialistické, lidové a Demokratické se sešli k poradě.

10:30 hod.

Přišla odpověď Petra Zenkla, v níž sděloval, že ministři se dostaví jen v případě, bude-li splněno usnesení z 13. února týkající se bezpečnosti.

V 11 hodin na Zenklův dopis Gottwald odpověděl, že vláda byla svolána právě proto, aby ministr Nosek referoval o záležitostech (přeložení osmi důstojníků SNB), o kterých vláda jednala 13. února a přijala usnesení. Podobné dopisy byly vyměněny mezi předsedou vlády a ministry stran lidové a Demokratické. Národně socialističtí ministři pak písemně Gottwaldovi odpověděli, že předseda vlády neodpověděl na otázku, zda bylo splněno usnesení vlády z 13. února, a že za této situace je jejich řešením demise. Sociálně demokratičtí ministři byli ochotni se na schůzi vlády dostavit.

Do úřadu předsednictva vlády se dostavila padesátičlenná hornická delegace z Mostecká a postupně navštívila Noska, Zenkla, Drtinu a Gottwalda, aby vyslechla jejich názory na současnou nečinnost vlády.

Ve 12 hodin Zenkl telefonicky informoval prezidenta Beneše o rozhodnutí podat demisi.

Z dopisu ministrů národně socialistické strany Zenkla, Ripky, Stránského a Drtiny prezidentu republiky s oznámením demise:

„Pane presidente,

po zralém uvážení situace, jaká nastala ve vládě, dospěli jsme k přesvědčení, že nemůžeme dále nést vládní spoluodpovědnost, a prosíme Vás proto, abyste nás zprostil členství v nynější vládě, k němuž nás Vaše důvěra povolala.

Opakujeme, pane presidente, že jsme k svému rozhodnutí dospěli po bedlivém uvážení, jehož závěr byl, že nám nezbyvá jiná cesta, kterou by se dosáhlo nápravy v celé řadě opodstatněných a dokumentárně doložených stížností, jež jsme vznesli na postup, metody a stranické zneužívání státně bezpečnostního aparátu. Obsah těchto našich výtek je Vám, pane presidente, znám již z dřívějšího našeho referování a je dnes z velké části již znám naší veřejnosti. V neposlední řadě je to i naše stížnost na celou personální politiku ministerstva vnitra, jež stále víc a víc a v posledních týdnech přímo hroživě převádí celý Sbor národní bezpečnosti a zejména jeho velitelský kádř pod výlučnou téměř ingerenci jedné politické strany. Naše trpělivé úsilí, aby se v těchto věcech dosáhlo nápravy, bylo bohužel marné. Jsme hluboce přesvědčeni, že zájem republiky a jistota našich občanů kategoricky vyžaduje, aby bezpečnostní služba sloužila všem občanům bez rozdílu politické příslušnosti a že je nepřijatelné, aby se dostala do moci jedné politické strany. [...]

Dnes ráno požádal náměstek ministerského předsedy Dr. Petr Zenkl pana předsedu vlády, aby mu sdělil, zda usnesení vlády ze dne 13. února 1948 bylo provedeno. Protože pan předseda vlády dal na tento dopis odpověď vyhýbavou, což nám potvrzuje naše vlastní zprávy, že zmíněné usnesení vlády splněno nebylo, nezbyvá nám než požádat Vás, abyste nás zprostil politické a ústavní odpovědnosti za vládu...”

12:15 hod.

Sešlo se užší předsednictvo sociální demokracie a usneslo se, že strana setrvá na myšlence Národní fronty.

12:30 hod.

Krajina oznámil Zenklovi, že volá prezident, Zenkl opustil úřad předsednictva vlády a Krajina odešel do kabinetu slovenských demokratů.

15:50 hod.

Zenkl oznamuje Gottwaldovi dopisem demisi národně socialistických ministrů.

16:00 hod.

Gottwald, Nosek a Svoboda odjíždějí na Hrad. Části jednání s prezidentem se účastní také vedoucí činitelé bezpečnosti (F. Janda) a vojenského zpravodajství (B. Reicin) s informacemi o bezpečnostních případech, které se staly předmětem sporu ve vládě. U prezidenta pak pokračují Gottwald a Nosek.

Ze záznamu André Simona o rozhovoru s účastníky rozhovoru s prezidentem Benešem 20. února:

„... Vojenské zpravodajství u prezidenta, zpráva o piklích a spiknutí proti republice. Informoval, že jsou namočení úředníci amerického velvyslanectví, kteří přímo organizovali špionáž. Byla zatčena sekretářka státního tajemníka, která se přiznala, že je ve spojení s Kotek (Američan), který jí dával pokyny. Především [Janda, Reicin – pozn. K. K.] odešli. Svoboda žádal od prezidenta podporu všech našich bezpečnostních orgánů, nenalézáme pochopení pro bezpečnost u vysokých politických činitelů, jak se o všem mluví v parlamentu. Noviny.

V. Nosek upozornil na případ mostecký. Drtina neprovádí důkladně proces proti špionům, chce stíhat bezpečnostní orgány, které špiony stíhají. Prezident přislíbil podporu, dobře chápe význam práce vojenských a policejních orgánů, že tento význam nechápou vysocí političtí činitelé, požádal, aby do toho šli zostrá podle zákona a korektně, najdou pochopení.

U nás se koncentruje špionáž.

Nosek – Čím byla před válkou Vídeň, je teď Praha. Nejen proti nám, ale odrazový můstek špionáže i proti SSSR. Jsme spojenci, je naší povinností znemožňovat jak proti nám, tak spojencům.

Svoboda odešel.

Prezident vypadá skvěle, v druhém patře v pracovně káva.

Prezident – Dostal jsem dopis od Zenkla, že všichni národně socialističtí ministři podávají demisi.

Gottwald – Bude následovat demise lidovců a demokratů.

Prezident pokýval hlavou, očekávám. Vstoupil úředník, došla rezignace demokratické strany. Hála oznamuje telegraficky demisi.

Přijeli v 16:00 hod. – o demisi začali mluvit v 16:45 hod., v 17:00 dopis demokratické strany, telefonát lidovců, mezi 18:00–19:00 došel dopis lidovců.

Gottwald – Nezbyvá nic jiného, než přijmout.

Prezident – Rozmyslím si to náležitě, je to hloupost a pitomost, že podávají demisi, několikrát ubezpečoval, že není pravda, že předem s ním o tom mluvili.

Gottwald – To je komplot proti komunistům namířený k vytlačení z vlády a suchou cestou uchopení se vedení státu.

Prezident – Ano, to může být, já jsem už o něčem takovém slyšel, ale prohlašuji vám, že jako nejsilnější strana, bude-li nová vláda, nemůže být bez komunistů, kteří budou mít předsedu vlády. Já si to promyslím a bez vás nic neudělám, nejlepší by bylo to radikálně rozříznout a vypsát volby.

Gottwald – Vláda a parlament nesplnily program. Volby mají být v zákonné lhůtě. Přijmout demisi, já vám předložím návrh na doplnění, prohlašuji, že budu postupovat podle parlamentních zvyklostí a přesně podle ústavy.

Prezident – Můj úkol je dávat strany dohromady a já se chci o to pokusit. Nepodaří-li se to, musíme přiznat, že i vámi navrhovaná cesta – demokratická a parlamentní.

Při rozloučení. Prezident – Rozmyslím se o tom, žádám vás, abyste též vše uvažoval. (18:20 hod.)“

V 16 hodin nařizuje ministerstvo vnitra svým úředníkům, aby zůstali v pohotovosti.

16:40 hod.

Ministři Demokratické strany podali demisi, v 19 hodin ministři strany lidové. Předali dopisy Kanceláři prezidenta republiky.

18:20 hod.

Předseda vlády Gottwald a ministr Nosek z Hradu odjeli.

18:30 hod.

Prezident přijal ministra Hálu. Za hodinu přijel na Hrad ministr Drtina, kterého přijal jen vyslanec Jína, a v 19:35 se dostavil Laušman a mluvil pouze s kancléřem Smutným.

18:45 hod.

Sociální demokraté telegraficky svolávají představenstvo strany. Předsednictvo KSČ vydává prohlášení, že představitelé stran, kteří podali demisi, opouštějí Národní frontu a odcházejí do opozice.

Ve 20 hodin docházejí zprávy, že dělnictvo na závodech je v pohotovosti a revolučně naladěno. V závodech byla zesílena bezpečnostní opatření.

Večer v Praze menší skupinky provolávají slávu Gottwaldovi a před Melantichem na Václavském náměstí asi stovka lidí Zenklovi.

* * *

V sekretariátech politických stran Národní fronty přes celou noc je rušno a chodí tam příslušníci stran pro poslední zprávy nebo na schůze.

V 18. hodin se sešlo předsednictvo národních socialistů. Podle záznamu o pozdějším rozhovoru o této schůzi s Emanuele Šlechtou si André Simone zapsal, že „... v krizi měli zmocnění postupovat podle vlastního rozhodnutí“. Ministři na páteční schůzi předsednictva „... oznámili, že podali demisi, pak odešli – ptal se J. Firt: v pondělí je po krizi, všechno se urovná – byli náramně veselí, téměř klukovsky. Když se někdo ptal, co když budou masové demonstrace, Stránský odpověděl, musíme si zajistit [nečitelné slovo – pozn. K. K.] nebo vinohradskou sokolovnu. Parašutisti.“ Podle Vzpomínek Jožky Davida zazněly v diskusi pochybnosti o správném rozhodnutí a několik otázek. Sám David usiloval o schválení demise. Členové předsednictva Zenkl, Krajina a Ripka, kteří opustili jednání po sdělení o demisi, odjížděli na schůze mimo Prahu.

Před schůzí užšího představenstva sociální demokracie se Zápotocký s Dolanským setkali s Františkem Tymešem, aby ho přesvědčili, že se má postavit proti demisi ministrů jeho strany. Podle Simonova záznamu mu Tymeš řekl: „Nevídím jiný důvod pro jejich [tří stran – pozn. K. K.] demisi, nežli že mají za lubem úřednickou vládu. Řekl, že se vynasnaží, aby demisi [ministři sociální demokracie – pozn. K. K.] nepodali.“ Užší předsednictvo (ještě před oznámením demise druhých stran) v diskusi o dalším postupu potvrdilo existenci dvou protikladných stanovisek. Nakonec představenstvo rozhodlo svolat telegraficky schůzi širšího představenstva strany.

V 19 hodin jednal před jejím zahájením Gottwald o doplnění vlády s Laušmanem a Tymešem.

S představiteli této strany hovořili také představitelé národních socialistů, kteří usilovali získat demisi jejich ministrů. Na schůzi představenstva sociální demokracie se vyhroutil spor o další postup strany: podat demisi (Majer) a způsobit pád vlády, nebo řešit vzniklé konflikty na půdě a v rámci Národní fronty (Laušman), nebo vytvořit vládu s komunisty (Fierlinger, John). Stanoviska byla

natolik protichůdná, že představenstvo nedospělo k rozhodnutí. Účastníci se shodli na svolání Ústředního výkonného výboru na 23. února, který rozhodne. Zřejmě se představenstvo rozhodlo vyslat ke Gottwaldovi delegaci, která měla získat přesnější informace o představách na řešení vládní krize a o postupu KSČ. Vyplyvá to z výpovědi Vojty Erbana 18. 5. 1950 ve vyšetřovací vazbě:

„Ještě před 23. únorem 1948, a to buď ve čtvrtek dne 19., nebo v pátek dne 20. února 1948, byli jednomyslným usnesením představenstva vysláni ke Gottwaldovi jako delegace Vilím a Vojta Erban, aby zjistili Gottwaldovo stanovisko ve vládě. V noci pak asi ve 24:00 hodin podávali oba delegáti telefonicky z redakce Práva lidu Laušmanovi každý svou zprávu:

1) Vojta Erban podával zprávu, že komunisté neustoupí a že je třeba rozhodnout pro účast ve vládě bez odstoupivších ministrů.

2) Blažej Vilím podával zprávu, že Gottwald jen straší a že komunisté provádějí manévry, protože se bojí voleb, což znamená, že musí vydržet a neustoupit. I nadále je třeba se opírat o Dr. Beneše a naopak zase podepřít jeho. Beneš v žádném případě neustoupí a bude trvat na tom, aby vláda byla složená z těch členů, které do ní vyšlou dosavadní ústřední orgány dosavadních politických stran. Demisi přece Beneš nepřijme.

Laušman plně souhlasil se stanoviskem Vilíma, a jak Vilím prohlásil, když položil sluchátko, s tímto postupem to také strana sociální demokracie vyhraje a s opozičníky se vypořádá.“

O pátečních jednáních komunistů se sociálními demokraty svědčí Simonovy záznamy z rozhovorů s činiteli KSČ. Z rozhovoru se Slánským zaznamenal: „Pátek. U Gottwalda všichni ministři, představenstvo, Ruda, Zápotocký, jednali o situaci – dopisy přinesl Tymeš, choval se nerozhodně, přinesl zprávu, že národní socialisté chtějí podat demisi, aby prezident zasáhl jako arbit.“

Na jiném místě: „Fierlinger, John – jako vždycky ne dost energicky, že budou navrhovat většinovou socialistickou vládu, že u nich o tom mluvili, že prezident myslí, že je možné, když budou v opozici jen dvě strany. Všechny možné eventuality projednány.“ – Ze záznamu rozhovoru s Gottwaldem: „Sociální demokraté u Gottwalda. – Vilím drze – na SNB – že sociální demokrati vyhazují – sjezd rolnických komisí nelegální; Tymeš chtěl vědět, jaké stanovisko zaujímá SSSR. Naše odpověď: Buď, anebo. Budou o tom na představenstvu jednat. – Seděli ve zvláštní místnosti než s Fierlingerem a Johnem... v pátek večer již přišel Fierlinger do bytu [Gottwaldova – pozn. K. K.], seděl jako bačkora, když prohrál

Brno, a když jsem nevyhodil sociální demokraty z vlády, řekl zrada kvůli textilu [asi státním rozdělovnám – pozn. K. K.]. To byl dramatický okamžik. V pátek jsem mu řekl, teď máš dramatický okamžik. On, že je sám, nechápal, o co jde.“

Předsednictvo ÚV KSČ zasedalo od rána nepřetržitě. Po návštěvě Hradu se do jeho schůze vrátil Gottwald s informacemi o jednání s prezidentem a s představením dalšího postupu KSČ a návrhem nejbližších kroků: „Kostky jsou vrženy. Rubikon je překročen, ale budeme o každém kroku uvažovat.“ Konkrétně přeměnit Národní frontu z koalice politických stran v představitele svazku všech pracujících, tzn. i zástupců společenských organizací. Prvním krokem bylo prosadit přijetí demise ministrů a vládu doplnit o politiky existujících stran, kteří budou podporovat programové cíle komunistické strany. Předsednictvo ÚV schválilo několik důležitých prvních rozhodnutí pro nejbližší dny: doplnit vládu podle Gottwaldova návrhu bez jednání s vedením stran v demisi, zakládat akční výbory Národní fronty složené z komunistů a „pokrokových zástupců“ politických stran a společenských organizací, připravit ustavení Ústředního výboru Národní fronty – úkol pro vedení odborů (Zápotocký), rozšířit pohotovost bezpečnosti (částečně už byla vyhlášena před třemi dny), zajistit ochranu důležitých institucí a posílit ochranu některých vedoucích funkcionářů (úkol pro Noska). Usnesení ukládalo krajským a nižším orgánům strany převést celou stranu do pohotovosti a aktivně prosazovat stranickou (Gottwaldovu) koncepci řešení vládní krize. Ústředí přijalo prohlášení k veřejnosti (sepsané Václavem Kopeckým), které velmi ostře útočilo na demisionované strany, v hrozivých formulacích líčilo jejich „nepřátelské protistátní“ záměry a kroky, vysvětlovalo koncepci komunistů s výzvou k její podpoře. Prohlášení ještě večer vysílal rozhlas.

Také nekomunistické strany přijaly a zveřejnily svá prohlášení o příčinách vládní krize a jejím řešení. Zatímco komunisté mobilizovali k aktivitě a pohotovosti, národní socialisté vyzvali své příslušníky a občany k zachování klidu.

Vedoucí orgán v únoru zvláště důležité organizace – předsednictvo Revolučního odborového hnutí – skončilo schůzi v 19:00 hodin. Přípravovalo sjezd závodních rad, schvalovalo zásady referátu a usnesení.

Přísně důvěrné pokyny, které z ústředí KSČ osobně obdrželi všichni krajsí tajemníci, potvrzovaly, že boj o řešení vládní krize přeneslo komunistické vedení „na ulici“.

Pokyny krajům:

„Stanovisko strany k demisi ministrů tří stran je vyjádřeno v komuniké předsednictva ÚV KSČ. Přes demisi vláda Klementa Gottwalda setrvá na svém místě,